Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (9379) | Суббота, январь 5 | 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

1974 чылдың дүжүдүнге

НОВОСИБИРСК. Областың ажыл-агыйлары часкы тарылгага үрезиннер белеткелиниң шынарын хынаар ажылды доосканн. Татар, Карасук, Ордынск, Кочковск болгаш өскедаа районнарның колхозтары болгаш совхозтары үрезин фондузун чогуур өйүнде арыглап, сорттап алган, ургулап алган. Чижээ, Искитимск районда тарылгага чүгле бедик кондициялыг үрезинни белеткээн.

Ону шак ынчаар кылып турарының ужуру чүгле келир чылын бедик дүжүттү алырынга эвес, харын база беш чылдың төнчүзүнге чедир тараа болгаш бобы культураларның сорттуг үрезиннерин бүгү шөлдерге тарыыр кылдыр шилчиринге белеткел болуп турар.

СМОЛЕНСК. Мында Починковскиде «Сельхозтехниканың» район каттыжышкыны дөрт үүс ажыг тракторнуң капитал сенгелгезин кылган. Ол болза онаалгада көрдүнгенинден барык бүдүн чартык катап хөй-дүр.

Бүдүрүлгениң специализастаашкынының болгаш технологияны болбаазырангайжыдарының күсели-биле ажылдың темпизин дүргедеткен. Ажылчын бүрүзү бир-ийи детальды азы белдирни белеткеп турар. Оон ачызында ийи хүн бүрүзүнде мастерскаядан үш трактор белен болуп үнүп турар.

(СЭТА).

Практиканың негелдезинге дүүштүр

«Ажылчы чоннарның экономика талазы-биле өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1973 чылдың июньда сессиязының доктаалын удуртулга болдурбушаан, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый - министерствозу тускай эртемниглерни белеткээрин организастаарынга боттуг өскерлиишкиннерни кылган. Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң талазы-биле кол эргеледи СЭТА-ның корреспондентизинге дыцнатканын ёзугаар алырга, көдээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында экономика талазы-биле кадрлар белеткээриниң планнарын болгаш системазын эде организастаан. Моон мурнунда оларга агрономнар-экономистерни белеткеп турган болза, ам экономистер-организаторларны белеткээр, олар элээн калбак билиглиг болур, чижээ, сац-хөөнүң херээн, планнаашкынны организастаарын, ажыл-агый иштиниң боторуулга-чарылгазын олар билир болуурлар. Ол болгаш өске-даа эртемнерни өөренирингe шактыон хуу көвүдеткен.

Дээди өөредилге черлеринге чаа эртемнерни өөренирин киирген: көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары болгаш нормалаары, экономиктиг информацияны машина-биле ажылдап кылырын организастаары болгаш өске-даа. «Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарынга болгаш планнаарынга экономика-математика аргалары» деп эртемни өөренириниң шагын көвүдеткен...

Амгы үеде мал ажылының үлетпүрге үндезилээн комплекстерин тургускулап турар. Өөредилге планы ону база барымдаалаан. Кадрларны специализастаарында база өскерилгелер киирген, ол болза бир-ле тодаргай тускай чүүлге тускай эртемниг болурун көрүп турар, чижээ, сүткүр болгаш эъткир мал ажылының, куш ажылының, хаваан ажылының талазы-биле тускай эртемниглерни тус-тузында белеткээр. Сад болгаш виноград ажылының талазы-биле тускай эртемниглерни база ынчаар белеткээр, көдээ ажыл-агый техниказын септээринин, күш-ажылды организастаарының болгаш эргелеп-башкарарының материал-техниктиг хандырылганың талазы-биле тускай эртемниглерни белеткээр.

Бухгалтерлер белеткээриниң чаңчыл болган өөредилге планын база өскерткен. Ам болза учеттун болгаш отчеттун мурнакчы хевирлерин, математиканы болгаш саналга техниказын ажыглаарын өөренирингe шактыны көвүдеткен. «ССРЭ-де саңхөө болгаш чээли», «Экономиктиг информацияны машина-биле ажылдап кылыры» дээн чергелиг эртемнерге хамаарыштыр база ынчаар кылган.

Сески беш чылдың дургузунда көдээ экономистериниң отряды ийи чартык катап көвүдээн. Оларның аразында тускай белеткели чок практиктер эвээш эвес дээрзи чажыт чүве эвес болгай. Моон ужурунда көдээ ажыл-агыйның чамдык техникумнарында билиг бедидериниң тускай салбырларын ажыткылаан.

Амгы беш чылда ниитизн-биле дээди болгаш ортумак эртемниг 200 мүн экономистерни көдээ ажыл-агыйга белеткээр деп турар, ол болза эрткен олла хире үеде белеткээнинден 37 мүн кижиге хөй болуп турардыр.

Геологтар Антарктидада

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Он ай иштинде үзүктелиишкин соонда Антарктиданың чөөн эриинде Эймери дээр дошта совет геологтарның эртем хоорайы шимчеп эгелээн. Чаа чылдың эгезинден ында 19-ку совет Антарктида экспедициязының сезонгут отряды ажылдап кирген. Геологтарның, геодезистериниң, геофизиктериниң болгаш гляциологтарның улуг болуу «Оленек» дээр дизель-электроходтан ол дошта барып дүжүп алганнар.

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛ ЭГЕЛЕП ТУРДА...

Партияның Кыйгырыы бисти сорук киирди

Бистиң ленинчи партиябыстың Төп Комитеди тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылыныче эгелеп кирип турувуста партияга, совет улуска кыйгырыгны үндүрген. Ол төөгүлүг документтиде эрткен ажыл-агый чылының түүнелдерин үндүргеи, бо чылын чедип алыр сорулгаларны тодараткан. Кыйгырыгда мал ажылының ажылдакчыларының чедишкиннерин болур-чогуурду-биле үнелээн. «Колхоз, совхозтарга малдың бүгү түзүнүүнүң баш саны өскен. Мал ажылының продукцияларын садып алырының планы күүсеттингеН» деп ында айтып турар.

Бүгү улустуң ол улуг үүлезинге коллективи бүрүзү үлүүн киргеи. Эрткен чылын бистиң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының коллективи база шудургу ажылдаан. Чыл планы-биле алырга, ферма 6324 центнер сүттү саар турган, барык-ла 7600 ажыг центнер сүттү сагган. Оон аңгыда саар бир инекке онааштыр коллектив 2448 кг сүттү саар планын 3029 кг чедирген.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле бедик көргүзүгнү чедип алган саанчылар, кадарчылар бисте эвээш эвес. Чижээ, саанчылар З. С. Реодько 3557 кг сүттү, К. Ф. Иванова 3373 кг, Т. А. Семиранова 3316 кг, Г. Ф. Фокина 3200 кг, Т. Оюн 2995 кг сүттү бир саар инекке онааштыр саггаш, чүгле совхозта эвес, харын республикада сурагжып турар.

Саар инектериин сүт продуктузун бедидеринге оларны семиртп чемгерип, ажаап-тежээри, кадатты чөп таарыштырары улуг ужур-дузалыг. Маңаа кадарчылар Николай Губанов, Борис Пинтеренко, Николай Бальчир, Ооржак Маадыр-оол, Григорий Монгуш олар база шудургу ажылдаан. Оларның күженишкиниг ажылының ачызында ферма бир инекке онааштыр хонукта 420 грамм немелде деңзини алырын планнааш, ону 700 грамм ажырып турган.

Совет Эвилелиниң Коммуйстиг партиязының Төп Комитеди бүгү ажыл-ишчилерни чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже, эрес-маадырлыг чоруктарже кыйгырып турар.

Ам бистиң мурнувуста улуг, нарын сорулгалар туруп турар. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында оон-даа бедик көргүзүгнү чедип алыр ужурлуг бис. 1974 чылда коллектив саар бир инекке онааштыр 2700 кг сүттү саар планныг. Күш-ажылга демниг, пайыралдыг бистиң фермавыстың ажыл-ишчилери партияның кыйгырыын изиннбиле деткип, үүлдүгүзүнүмүшаан, ацаа харны кылдыр үлам шудургу ажылдап, бодунуң мурнунга салдынган сорулганы күүседи ринге долу бүзүрелдиг.

М. МАХМУТОВ,
Кара-Булуң фермазының эргелекчизи.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының тергинин саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутады З. Реодько (солагай талазындан ийгизи) бодунуң саанчы оорун Н. Назимудинова, Г. Фокина, Н. Доржу олар-биле кылдыган ажылдың түнелин чугаалажып турары.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Баштайгы хураганнар

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжу бригаделларында хой ооллаашкыны эгелээн.

Улаастайда кыштап турар Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы орденнин эдилекчизи Монгуш Намбар-оолдуң коданында 170 хой төрээн, оон чаш төлү ойча-менди доругуп турар. Бора-Шайда хойжу бригаданың кежигүннери В. Дажы-Доржу биле М. Өлчейниң коданнарында 180 ажыг хураган өзүп турар. Хам-Дытта малчыннар К. Сесер-оол, М. Кавынды оларның кадарган хойлары түлүк хураганнар эгелээн.

Колхозта хой ооллаашкыны массалыы-биле эгелей бергенин барымдаалааш, колхоз баштаар чери, ында партком болгаш ВЛКСМ комитеди аныяктарны хойжуларга дузалажыры-биле мобилизастаан. 40 ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар тус-тус социалистиг хүлээлгени алгаш, сакманщиктеп аттанышкан.

С. МИНДИРЯ.

Чаа оран-бажыңче

Чаа чылда хой-хой кызылчылар чаа оран-бажыңче кирер улуг өөрүшкүлүг болганнар. Оларның бирээзи — белен улуг панельдерден кылган баштайгы шенелде чуртталга бажыңын ажыглалга киирери-биле күрүне комиссиязы хүлээп алган. Аңаа 129 аал ишти чурттаар. Ында чогумчалыг планнаан бир, ийи, үш, дөрт өрээлдерлиг квартираларда чурттакчыларга таарымчалыг байдалдарны тургускан: газ, изиг, соок сүт, чүнар болгаш шеверлеттинер өрээлдер бар, ванналар, ыны-бүрү, үүлдер шыгжаар шкафтарны ханаың иштинде кылып каан.

...Чаа дужааган чуртталга бажыңынга четтизис. Улус чаа-ла дүжүрүп тур. Квартира алганнарның өөрүшкүзү-даа аажок. Оларның аразында кижи-ле хөй: аныяк өг-бүле, назылаан пенсионерлер, бот кижилер дээш...

Дүшкан-на бажыңче соктап кирдивис. Ажылчын Р. Гордееваның квартиразы болду.

— Өг-бүлевис шүпту чедиг кижи бис. Дөрт өрээл, 60 дөрбелчин метр шөлдүг квартира алдывыс. Мындыг магалыг бажыңга чурттаары өөрүнчүг-дүр — деп, ол чугаалады.

Оон өске бир чурттакчыга үжүраштывыс. «Ужудукчу Ш. Ондар болду. Үш өрээлдиг, 45 дөрбелчин метр шөлдүг квартира алган. Өг-бүлези беш кижи.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы пенсионер Зоя Даниловна Сапогова өөнүң ээзи-биле бирги катта квартиралыг болуп, оон дүлгүүрүн алды. Оларның-биле катай аныяк специалистер. Тываның сүт комбинадының инженерлери Сменковтар, дүлей үрүглар школазының башкызы М. Норбу, инвалид М. Мамрашев дээш хой-хой өг-бүле чаа квартиралар алган.

Ажыглалга кирген чаа бажыңның чоогунда аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының магазиннери, школа, үрүглар сады бары база эптиг.

Ынчангаш чаа оран-бажыңче көжүп киргениңер-биле, эргим эштер!

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: чаа дужааттынган бажыңның даштыкы хевири. Ынаар чурттакчыларның көжүп кирип турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ КЫШКЫ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Ажыл-агыйларны массалыг мергежилдиң доктаамал кадрлары-биле бүрүн четчелээри көдээ ажыл-агый органнарының, колхоз, совхозтарның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң кол сорулгаларының бирээзи болур.

Ындыг мергежилдиң кадрларына хамыктың мурнунда механизаторлар хамааржыр. Оларны белеткээрин көдээниң профтехучилищелеринде болгаш ажыл-агыйларның боттарында-даа чорудуп турар. Чижээ, 1973 чылдың дургузунда республиканың совхозтарынга ажылдадыры-биле 357 механизаторну КПТУ-ларга болгаш 140 механизаторну ажыл-агыйларның шуут боттарынга белеткээн. Оон аңгыда билиг бедидериниң курстарынга 570 механизатор өөренип турган, оларның иштинден 272 кижиге бедик классты тывыскан.

Механизатор кадрларны өөредирин Токе аттыг, «Саян», «Революцияның чалбыжы» совхозтарда багай эвес организастап турар. Ол ажыл-агыйларга механизаторларның өөредилгези бо өөредилге чылында организастыг эгелээн.

Ындыг болза-даа республиканың совхозтарында ниитизн-биле механизатор кадрлар чедишпес болгаш оларның мергежилиниң деңнели чавыс болуп артпышаан.

Совхозтарның хөй нуруузунга хову ажылдарының эң-не күженишкиниг үелеринде тракторларга ажылды ийи ээлчег-биле организастаарынга дыка хөй механизаторлар чедишпейн турар. «Тиилелге», «Бурунгаар», «Бүрен», «Кызыл тук» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар трактористер база комбайнерлер-биле кезик хире хандыртынган болуп турар. Ол хирезинде ук ажыл-агыйлар КПТУ-же аныяктарны четпес чорудуп, механизаторларны шуут болунга белеткеп алырын организаставайн турар. Шак ындыг чорук-биле моон соңгаар эптежип болбас. Ажыл-агыйларда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары механизаторлар белеткээриниң чугула айтырыынче кошкаш дивес кичээнгейин салыр хүлээлгелиг.

Механизаторларның класын бедидеринче ажыл-агыйлар ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн турар. Механизаторларның класын бедидери — оларны бүдүрүлгеге быжыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидериниң чугула негелдериниң бирээзи.

Республикада ортумаа-биле I болгаш II класстың трактористери 38 хуу болуп турда, «Чыраа-Бажы» совхозта I болгаш II класстың трактористери чүгле 6,2 хуу, «Найырал» совхозта 21 хуу, «Тоора-Хем» совхозта—9,3 хуу болуп турар. Бо черлерде көдээ ажыл-агый ажылдарын чогуур үезинде эвес, шынар чок чорудуп турары, тракторга ажылдап кылыышкының кудузу, кыыар-чаар материалларны артыр чарыгдап, техниктиг ажаалдага хөй акша-хөрецгини үндүрүп турары таварылга эвес-тир.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң хүлээлгези болза, механизаторларны белеткээринге, оларның мергежилин бедидеринге таарымчалыг кышкы үени эң-не үре-түүнеллиг ажылаары болур. «КӨДЭЭДЕ ЧУРТТАП ТУРАР БОЛГАНЫНДА, МЕХАНИЗАТОР МЕРГЕЖИЛДИ ШИНГЭЭДИП АЛ!» деп кыйгырыг-биле көдээ аныяктарны кышкы өөредилгеже калбаа-биле хаара тудар херек.

Көдээ ажыл-агыйда массалыг мергежилдиң эң-не хөй санныг отряды малчыннар. Ол дээрге хойжулар, саанчылар, инек кадарчылары, куш, хаваан ажаакчылары болгаш өскелер-даа болур. Ол кадрларны белеткээрин база мергежилин бедидерин чүгле ажыл-агыйларның боттарында чорудуп турар. Бо айтырыгже чогуур кичээнгей салып турар черлер бүдүрүлгеге эки түүнеллерни чедип ап турар. Маңаа чаңгыс чижектен ап көрээлиңер. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта малчыннарның иштинде 26 кижи бирги болгаш ийиги класстыы. Ынчангаш 1973 чылда бир инекке онааштыр республикада эң хөй сүттү аңаа слап алган. Совхоз 100 хойга онааштыр 96 хураганы менди алган.

Ынчалзажок бо чугула айтырыгны чамдык черлерде ынчаар шиитпирлевейн турар. Мал ажылында ажылдап турар 6850 ажылчының чүгле 319-зу азы 4,6 хуузу «Мал ажылының мастери» аттыг. Ынчаарга «Тоора-Хем», «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг», Жданов аттыг, «Кара-Хаак», «Большевик», «Хемчик», «Россия» совхозтарда малчыннардан кымгадаа мастер атты тывыспаан.

Бүдүрүлге угланыышкының талазы-биле алырга, бистин республиканың бүгү-ле ажыл-агыйлары мал ажылдыг. Ындыг болганда, ажыл-агыйларның удуртукчулары, зооветспециалистер мал ажылының ажылдакчыларын белеткээриниң база мергежилин бедидериниң айтырыынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

1974 чылда совхозтар 250 хойжуну, инекти машина-биле саар 50 саанчыны, 510 сакманшикти, хойну дүрген арга-биле кыргыыр 60 кыргыкчыны белеткээр планныг. Мал ажылының мергежилдериге өөрениринче аныяктарны хаара тудары, оларның шилип алган мергежилин чедип алырынга эргежок байдалдарны тургузары тергин чугула.

Малчыннарның мергежилин бедидер өөредилгени ферма, бригада бүрүзүнге организастаар, аңаа кичээлдерни план ёзугаар, бедик деңнелге эрттирер херек.

Көдээ ишчилериң өөредилгезин чедишкиниг организастаары партия райкомнарының, райкүүскомнарның, оларның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, комсомол организацияларының кичээнгейинге болгаш доктаамал контролюнга турар ужурлуг.

Солгу даштыкы шакта информациялар

СОВЕТ МИНИСТР ДЕЛИДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң нефть үлетпүрүүнүң министри В. Д. Шашин Делиде чеде берген. Оон-биле кады бир бөлүк тускай эртемниглер база ында баргаН. Совет нефтичилериң төлээлекчилери Индияга турар үезинде бо талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажып көөр.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ—ИЙИ АҢГЫ ТҮҮНЕЛ

БОННН. (СЭТА). ГКП-ниң төп органы «Унзере Цайт» солун мынчаар бижээн: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чаа чылга холбаштыр бодунуң радио болгаш телевидение дамчыштыр чугаазынга ССРЭ-ниң ажылчы чоннарынга оларның амыдырал деңнелин үлам бедидерин болдурган күш-ажылчы улуг чедишкиннери дээш байыр чедиргеН. Ол эрткен чылын акы-дуңма социалистиг чурттарның тайбыңны быжыглаары дээш кады чоруткан демиселиниң чедишкиннерин база демдеглээн».

«Капиталистиг делегейниң кол-кол политиктериниң чаа чыл мурнунда чугааларында кризистиг болуушкуннарга сагыысырап, шыңгыы айтырыгларны, ажылчы чоннарның амыдыралының үлам дорайтаарын шеренип турда, социализм чурттарының күрүүс ажылдакчылары тайбың дээш кады демиселге чедишкиннерин болгаш экономиктиг түргузуушкуна эки түүнелдерни айтып турар»—деп, ол солун демдеглээн.

КАТАП ТУРГУЗУУШКУН АЖЫЛДАРЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-де катап тургузуушкун ажылдары калбаа-биле чоруп турар. Тхайнгуеңде металлургия комбинадында 2.900 тонна дериг-хереклелдерни эптээн, электри дамчыдылгазының 15 километр шугумун катап шөйген. Заводтуң кан эзилдирикчилери бо чылын 3.000 тонна канны немей эзилдирер дээш кызымаккай ажылдап турар.

Бо хүннерде Ханойнуң Зялам деп бүдүрүлгезиниң ажылчыннары паровозтарны болгаш вагоннарны шалыпкын өзу-биле септээриниң эгелекчилери болганнар.

ВДР-ниң химия үлетпүрүүнүң чамдык бүдүрүлге черлери эрткен чылдың планын хуусаазындан эрте дооскан. Ханойда автомобильдерге артык кезектер кылыр завод чыл планын хуусаазындан 20 хонук бурыңгаар доозупкан. Эрткен чылын Ханойнуң Иенфу дээр заводу бомбалаашкындан үрелген турган, а ол катап тургустунган болгаш токту берип эгелээн. Тханьхао можуда Хамжонг дээр фосфат заводунуң ийи суугузун кыска хуусаада септээн болгаш продукцияны берип эгелей берген. Ол суугулар амдыгаа чедир хову-шөлдериниң ажылишчилериңе 2.500 тонна фосфат чемишчидилгени берген.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

ДАККА. (СЭТА). Республиканың конституциязының үндезин чүүлдериңе удурланыр идеегеттерге болгаш бөлүктерге удур Бангладеш Улус Республиканың чазаа эң-не шиитпирлин-биле демисежир деп, Бангладештиң иштики херектер министри А. М. Укил чугаалаан.

Ол Улусчу лига партияның район конференциязының киржикчилериңе чүве чугаалап турган, келергей чөөн үзелдиг кыйгырыглары-биле чажыртынып алган, корум-чурум чок чүүлдерни үүлгедир, экономиктиг бергелерни хаваладыр идеегеттерден серемчилелдиг болурунче кыйгырган.

Хамаарышпас чорукту чаалап алган соонда республиканың чазааның ажылдап кылган социал-экономиктиг чаартыышкыннарынга холбаштыр министр ол бүгү кижини кижиниң мөлчүүр чоруун үзүткаарынче болгаш үлетпүрүү база көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг хөгжүдүрүнче угланган деп айткан.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БЫЖЫГ ТУРУЖУ

БОННН. (СЭТА). Немец профэвилелдериниң каттыжышкынының удуртукчуларының бирээзи Рудольф Хеншель чаа күш-ажыл дугуржулгаларын чарар дугайында ам болур чугаалажышкынар үезинде ажылчы чоннарның эргe-ажыктарын барыын-герман профэвиледдери быжыы-биле камгалаарының дугайын медеглээн. Профэвиледдери ажылчыннарның эргe-ажыын бүдүрүлге ээлериниң холгаарлаары-биле канчап-даа эптешпес апаарын ол Барыын Германияның радиозунун айтырыынга харыылаваш чугаалаан.

ЧАА КОНСТИТУЦИЯ

РАНГУН. (СЭТА). Бирма Эвилелиниң Революстут Чөвүлели Бирма Эвилелиниң Социалистиг Республиказының конституциязын бадылаар дугайында доктаал үндүрген.

Национал референдумнуң киржикчилериниң хөй кезиниң чүүлдүг деп бадылаары конституция төлевилели январь 3-тен эгелээш күрүнеңиң үндезин хоойлузу апарганын ол доктаалда айтып турар.

ХҮР КЫШТАДЫР ДЭЭШ

Бай-Тайга районнун «Мурнакчы» колхозтун баштаар чери, партия организациязы малды кыштан хүр ажырар дээш эрлээн хемчегларни ап турар. Чижээ, Манчүрек деп черде хоочун кадарчы коммунист Хертек Баадаанның кодаанын айтып болур. Ол 19 чыл улаштыр хой кадарып келген. Оон кыштаанда төрүүр хой хүр кыштап турар. Кыштагда бүгү-ле чүүлдерни кыштаглаадыышкына белеткен кааны каракка илден. Өдек чанында бир улуг ногаан көк-сула сараады болгаш төрүттүнген чаш хураганга чиртир ногаан сиген бар.

Оон ынай кыштагның кажаа-хораазын хынамчалыг белеткеп алганы болгаш чаш хураганга белеткээн чылыг бичии кажаажыгаштар, чем салыр кормушкалар, бо-ла бүгүнү хоочун кадарчы Хертек Баадан боду белеткеп кылып алган. Малчынның кыштаанда чырык бээр тускай бичии моторну салган болгаш Ильичинин лампочкалары чырып турар. Ол-ла моторнун күжү-биле кудуктан сугну сорлуруп үнүрүп, кадарчылар хойну суггарып ап турар. Хоочун хойжу эрткен шиитпирлиг 1973 чылда төрүүр 100 хойдан 102 хураганны, бир хойдан 2,6 кг дүктү кыргып, 10 тонна мал чемин белеткээн. Малчын 1974 чылда хүлээлгени алган. Ол чүс хойдан 105 хураганны, бир хойдан 2,7 кг дүктү кыргып, 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

С. КАРА-САЛ.

Баштайгы хүнүнден эгелеп...

Республика типографиязынын парлаар цегинин парлакчылары чаа чылдың баштайгы хүнүнден-не бедик темпилиг ажылдап эгелээн. Январь 2-де янзы-бүрү парлалга продукциязын парлаар машиналарга цех 97,5 мүн ама саазынны парлаан, ол дээрге нормадан ыракта ажыг болганы ол-дур.

Баштайгы хүн парлакчы бүрүзү эзлчег нормазын ажыр күүсеткен. Бешки разрядтын дуржулгалыг парлакчызы Муза Маландина ПД-2 деп машинага ажи-биле кады хүн нормазын 162 хуу күүсеткен. Хөй өнүүг будуктар-биле чүве парлаар машинага Ира Пономарева биле Зоя Чащухина бирги класстың «Букварын» парлап эгелээш, хүн нормазын 156 хуу чедиргеп. IV класстын Төрээн дыл номун бичи хемчээлдиг машинага парлап турган Татьяна Щеглова база бедик бүдүрүкчүлүг ажылды көргүскен. Анна Белозерцева биле Алдын-оол Чооду эзлчегнин сес шагында он шак дургузунда кылыр ажылды күүсеткеннер.

Парлакчылар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, оон организастаарын эки-жидип турган, ай планын хуусаа бетинде күүседип, эки шынарлыг продукция бээр деп хүлээлгелиг турган турар.

А. ТКАЧЕВ,
цехтың мастери.

Советтер болгаш амыдырал

МАССАНЫҢ ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Күрүне планнарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче угланган ажылдарны чорудары бо хүннерде черчер Советтеринің организастыг ажылында бир кол чүүл ол.

Республиканың кодээ болгаш суур Советтеринин социалистиг чаржыныга киришкеш, Кызыл-Мажалык суур Соведи эрткен чылын чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Советтің девискээринде турар организацияларның болгаш бүдүрүлгелерниң планнарының күүселдезин контрольдап, херек апарган үелерде дузалап келген.

Кодээ Совет эрткен чылын хуу чондан күрүнеге 165 тонна эзт садар планын декабрының бирги чартыында-ла 216 тоннага күүсеткен. Дүк планын үш катап ажырган. Советтің девискээринде хөй бүдүрүлгелер шудургу ажылдаан. Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу 7 млн. 200 мүн кезек туйбу бүдүрер планын ноябрьда-ла күүсеткеш, чаа чылдың үлүүнге киириштир 500 мүн кезек туйбуну бүдүрген. Заводта 1972 чылга деннээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,5 хуу бедээн. Ол ышкаш сүт заводу сүт продуктулары бүдүреринің, «Сельхозтехника» салбыры тракторлар, комбайннар, автомашиналар септээриниң планын хуусаа бетинде күүсеткен. Суурда тудуг организациялары ниитизи-биле 4262 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер планын декабрының эгезинде күүсеткен.

Суур чаагайжыдылгазын эрлээн идепкейжиткен. Эрткен чазын, күзүн суурга 3400 погон метр чаа штакетникти кудумчуларга кылган болгаш эргилерин септээн. 4300 дөс ыышты олурткан. Суурга 8 чаа кудукту туткан. Ыяш суггарар хоолайларны салып, автобус доктаар черлерге, Культура бажыныын чанында сесерликке сандайларны тургускан. Чамдык кудумчуларга дүнеки чырыткыны кылган.

Бистин суурда он ажыг магазин, ийи столовая бар. Олар эрткен чылын планныг онаалдаларын база багай эвес күүсеткеннер. Суурда культура амыдыралын солун эрттиреринче кичээнгейни салган. Культура бажынынын чанында «Мажалык» деп агитбригада чүгле суурга эвес, харын районнун өске-даа кодээ Советтеринің клубтарынга чонга оюн-концертти 148 удаа бараалгаткан. Культура бажынынга эрткен чылын мурнакчылар-биле ужуражылгаларны, темалыг болгаш ыыштанылга кежээлерин каш удаа эрттиргилээн. Лекторларның күжү-биле 33 лекцияны чонга номчаан.

Бо бүгү ажылдарны организастаарынга суур Совединиң докдаамал комиссиялары, депутаттары, активи организастыг үлүүн киргеннер. Ылангыя М. Андросов, Т. Оюн, Д. Хомушку, А. Ооржак, Б. Монгуш, А. Хертек, Б. Хомушку, М. Байыр олар болгаш өскедаа депутаттар чон ортузунга эки организакчылар болурунун чугулазын эки билирлер. Олар Советтин даныыр күжү, ажыл-керектин организакчылары.

Суурда албан организациялар, бүдүрүлгелер эрткен чылда чоруткан ажылларын түннеп, четпестерден чогуур түннелди үнүрүп, бо чылдың хүлээлгелерни ап эгелээн. Салынган сорулгаларны шиитпирлээр дээш суур Соведи, оон депутаттары, активи улам кызымаккай ажылдаар апаар.

М. ЧҮЛЬДУМ,
Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалын суур Совединиң күүсүмүнүн даргазы.

Доктаамал комиссияда

Бай-Тайга район Совединиң садыг, ниитиниң чемненилгезинин болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязы кылып чоруткан бүгү ажылдарын бодунун хуралдарынга чугаалажып көрүп, шиитпирлеп турар. Ынчалза-даа хуралдар дээрге доктаамал комиссиянын ажылының кара чангыс арга-методу ол эвес болгай. Кол-ла чүве—организакчы ажыл. Оны Советтин девискээринде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунун сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринче угландырып, янзы-бүрү коллективтерге хыналдаларны чорудып келген. Магазиннерин, столоваяларын ажылын эки-жидер хемчегларни ап, садыгның чүрүмүн кайы хире сагып турарын, садып алыкчыларны культурлуг хандырар талазы-биле ажылды хайгаарап турар.

Доктаамал комиссия бодунун ажылын план өзугаар чорудып турар. Ону депутаттар-биле сүмележип, оларның кылза чогуур ажылдарынга дүүштүр тургускан.

Район Совединиң эрткен чылдың октябрьда болган сессиязына ук доктаамал комиссияның ажылының дугайын чугаалашкан чүве. Комиссия план өзугаар Кара-Хөлге, Кызыл-Даага, Бай-Талга чоннуң садыг хандырылгазының, ниитиниң чемненилгезинин талазы-биле хыналдаларны кылып, четпестерни чайладыр дээш эрлээн ажылды кыланын сессия демдеглээн. Оон ажылында четпестерни база айтып, ону чайладырын дааскан шиитпирни хүлээп алган турган. Ол шиитпирде ылангыя район столоваязының ажылын эки-жидерин, оон ажылдакчыларының чемненикчилерни хандырарда оожум, шүшпеп чоруун эдерин, аъш-чемниң шынарын эки-жидерин чедип алырын айыткан. Ол ышкаш районда чоннуң амыдырал хандырылгазында өске-даа четпестерни чайладырының хемчээн алырын доктаамал комиссияга дааскан.

Ол шиитпирни күүседир дээш доктаамал комиссия боттуг хемчегларни ап чоруткан. Эрткен чылдың ноябрының ортан үезинде бодунун хуралында район столоваязының эргелекчизи Шыырап Балдарның илеткелин дыннаан. Ол-ла айда доктаамал комиссия кежигүннери Шүй кодээ Совединиң девискээринде садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлерининг ажылы-биле танышып, ажылда четпестерни чайладырының хемчегларын алган. Ында бир ларёктүн, дөрт магазинниң ажылында четпестерни кодээ Советтин күүскомунун болгаш «Мурнакчы» колхозтун баштаар черинин даргалары сайгарып чугаалаан, ажылда четпестерни эдерин хүлээнген.

Оон ынай эрткен чылдың декабрьда доктаамал комиссия Бай-Тал кодээ Совединиң девискээринде садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлерининг ажылы-биле танышкан. Хыналда чоруларынга активчилерни база киириштирген. Ында чамдык коллективтер беш чылдың шиитпирлиг чылын чедиишкинниг доосканнар. Чижээ, Бай-Тал кодээ магазини он бир айларда 34 мүн рубльдин бараанын саарар планын 42 мүн рубльге күүсеткен. Бараанар четчир. Ынчалзажок үе аймаа, херээжен улус кедер саножкалар, шаажан аяк, шил, кадаг, керосин ышкаш чугула хереглелдин чамдык барааннары үзүктелип турары илерээн. Бо четпестерни чайладыр талазы-биле айтырыгны райкүүскомга болгаш өске-даа организацияларның мурнунга доктаамал комиссия турган.

Х. КУДУРУКПАЙ,
Бай-Тайга район Совединиң садыг, ниитиниң чемненилгезиниң болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы.

Күүселдезин организастаар

Мөнгүн-Тайга район Совединиң күүсекчи комитеди сессияларны болгаш күүскомнуң хуралдарын Конституцияда айыткан хуусаада эрттирип, аңаа ажыл-агый, культура тургузуушкунунун чугула айтырыгларын шиитпирлеп турар. Бо дугайын чоокта чаа район Совединиң сессиязынга демдеглээн.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чаржыныга киришкеш, районнуң колхозтарының ажыл-ишчилери 1973 чылды чамдык эки түннелдер-биле доосканнар.

Районнуң колхозтарындан эрткен чылын 38 малчын чүс башка онааштыр 85-тен 101 чедир хураганны алган. Чамдык хойжулар тыва уксаалыг, бөдүүн дүктүг бир хойдан-на 1,5 килограммдан 1,8 килограйм чедир дүктү кыргаан. Мурнакчы малчыннарга «Мөген-Бүрен» колхозтуң хойжулары, Мөген-Бүрен кодээ Советтің депутаттары М. Намы, Ч. Салчак, хойжулар Т. Иргит, С. Серен-Чимит, И. Комбу болгаш «Малчын» колхозта Б. Донгак, О. Даспан, О. Донгак, Д. Тейниң, Х-К. Салчак, К. Борарган олар хамааржыр.

«Мөген-Бүрен» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы (бригадири И. Кан-оол) районнуң хойжу бригадаларының аразында социалистиг чаржыка бирги черни алган Колхозтуң экономиказын хөгжүдеринге ында көдээ Советтің күүскому (даргазы Б. Хомушку) кичээнгейни салып келген. Оон түннелинде колхоз күрүнеге эзт дужаарының чыл планын 100,2 хуу күүсеткен. Ниитиниң малы чүүн аайы-биле өзүлделиг болган. 1972 чылдан эрткен чылын мыйыстыг бода малды 107,8 хуу, хойну 148,6 хуу, өшкүнү 118, чылгыны 114 хуу кыллыр өстүргеп. Малчыннар кыштаглаашкына эки белеткелдиг кирген. Кыштагларда 694 тонна сигенни, 325 тонна концентратты, 400 тонна минералдыг чемнерни чедирген. Амгы үеде колхозтуң малы хүр кыштап турар.

Районнуң чер-чер Советтери болгаш оларның күүскомнары боттарының хүлээп алган шиитпирлерининг күүселдезининг дугайында айтырыгларны күүском хуралдарынга хөй удаа чугаалажып келген. Ынчалзадаа хүлээп алган шиитпирлерниң саны көвей-даа болза, ажыл-керекте улуг четпестер бар болуп турар. Чамдык шиитпирлерни хүлээп алгаш, оон күүселдезин организастаарын шүшпеп чоруткан. Чижээ, Каргы болгаш Мөген-Бүрен кодээ Советтерниң ниитиниң малындан хуу малды ангылап, тускай кадатка тургузар дугайында шиитпирлери күүсеттинмейн арткан.

Район девискээринде чурт-такчылыг суурларның чаагайжыдылгазынче кичээнгей салырының чугулазын депутаттар ол сессияга демдеглээннер.

Ол ышкаш кодээ Советтерниң күүскомнары хөй-ниити организацияларының, ылангыя хереззеннер чөвүлелдериниң, кварталдар комитеттериниң, агитквартираларының ажылынга удуртулгазын күштелдирери чугула болуп турар.

Д. КУУЛАР.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ТАДЖИКИСТАН: *машиналар улам көвүдээр*

Ортаа Азияның машина кылып үндүреринин эң улуг бүдүрүлге чери—Таджиктекстильмаш» заводта санныг программа-биле башкартынар станоктарны ажылдадып эгелээн. Ол станоктарны чаңгыс-ла ажылчын башкарар. Оларының-биле бүдүрүлгеге эң калбаа-биле ажыглаттынып турар 20 ажыг аңгы-аңгы аттыг кезектерни кылып турар. Чоокка чедир-де оларны чаа станоктарга кылып турган. Ол чаа станоктарны ажыглап эгелээнинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үш катап бедээн.

«Таджиктекстильмаш» завод—пөс-таавы аргыыр дериг-хереклелерни кылыр талаэы-биле чуртта эң улуг бүдүрүлге чери болуп турар. Ол завод сөөлгү чылларда АМК-150-2К болгаш М-Т50-2 дээр удазын долгаар автоматтарны база кылып үндүрүп келген. Ол машиналарның ачызында удазын долгаарының бүдүрүкчүлүү ийи катап улгаткан. Москваның, Риганың, Ивановонун, Ташкентниң болгаш өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелеринде ындыг чүс-чүс машиналар ажылдап турар.

— Бүдүрүлге черин чаартып доосканнан соонда чоокку чылларда ындыг автоматтарны ам-ызындан үш катап хөйнүү—650 кезекти бүдүрүп үндүрер аналаар. Ынчан удазын аргыыр, долгаар машиналарның бүдүрүлгези дыка көвүдээр—деп, заводтуң директору А. Борзенко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

ДУШАНБЕ.

УКРАИНА: *быжыг резец*

Киевтиң автомат-биле ажылдаар станоктар кылыр Горький аттыг заводунуң ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бүдүн чартык катап бедээн. Оон чажыды чүдел дээрге, олар исмит деп материалдан кылган резецти —демир чондурар бисти ажыглап эгелээнинде бооп турар. Ол эне быжыг материалды Киевтиң эртемденнери тургусканнар. Аңаа бистерге бодаарга, исмиттен кылган резецтер олардан чеди катап үр ажыглаттынар, кезектерни чонары улам арыг апарган. Ол чаа материалды ховар эвес чиг-эттен кылып, белеткээр болганда, өске ындыг быжыг инструментилерге бодаарга база ажыктыг бооп турар.

Экономистерниң санап турары-биле алырга, Горький аттыг автоматтыг станоктар кылыр заводка исмиттен кылган бистерни калбаа-биле ажыглаарындан чылда-ла чеден мүн ажыг рубльди камнап алыр арганы бээр.

(СЭТА-ның корр.).

КИЕВ.

ГРУЗИЯ: *станция ажылдап эгелээн*

Грузияда «Суг тудуг» трестиң ирригатор-ажылчыннары бир насос станциязын хуусаазындан эрте тудуп доосканнар. Агрегаттар Куранын суун 150 метр бедик черже үндүр аксыр болгаш Капский база Гори районнарның 5.100 гектар сад болгаш виноград-шөлдерин суггарарынга ажыглаар.

Ол ышкаш Ахалцихск районнун колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдерин суггарарынга ажыглаар Абадхевскинин суггарылга системазы база хуусаазындан эрте ажылдап эгелээн.

Республикада суггаттыг черлерниң шөлү 375 мүн гектар четкен.

(СЭТА-ның корр).

ТВИЛИСИ.

ЛАТВИЯ: *үшкү эзлчег*

Лиепаяда туттунуп турар «Лаума» дээр удазын аргыыр комбинатта үшкү эзлчег ажыглалда киргеп. Ол болза чуртта ындыг хевириниң эң улуг бүдүрүлге черлерининг бирээзи бооп турар. Үш чүс хире лента аргыыр станоктар, пөс будуур машиналар ажылдап эгелээн.

Ол болуушкунну чурттун он-он дааранылга черлери четтикпейн манап турган: чүүс дээрге, «Лаума» долузу-биле болбаазырадып кылган эластиктиг пөстү, а ол ышкаш хереззеннер хевин кылыр пөстү болгаш кружеваны бистиң чуртка бир-ле дугаарында кылып эгелээр ужурлуг.

Үшкү эзлчегниң чылда бүдүрүкчүлүү — бир миллион чеди чүс мүн дөрбелчин метр пөс болур.

(СЭТА-ның корр).

ЛИЕПАЯ.

Бистиң чуртувуста

МУРНАКЧЫ АРГАЛАРНЫ ПРОПАГАНДАЛАП ТУРАР

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Миасс хоорайда Уралдың автомобиль заводунуң мотор кылыр цегининг партия организациязын ол бүдүрүлге черинде эң дээре деп санап турар. Ында партия кежигүннери, кежигүнге кандидаттар цехтиң коллективин бүдүрүлге даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче мөөнеп, чарыштыг эки организаставышаан, мурнакчы дуржулганы нептередир-биле хөй ажылдарны кылып турарлар.

Мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле коммунистерниң ындыг калбак ажылының түннелинде эки түннелдер чедип алдынып турар: эрткен чылын көдээ ажыл-агый машиналарының 100 моторун пландан ажыр кылган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,1 хуу бедээн, продукцияның бот-үнези 4,4 хуу кудулаан.

ЧУРУКТА: Уралдың автозаводунуң «Урал» дээр күчүлүг автомашиналары. Ол машиналарга күрүнеин Шынар демдээ тывыскан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа шахта ажыттынар

ДОНЕЦК ОБЛАСТЬ. «Южная-Донбасская» № 1 шахтаның технологтуг дериг-хереклелдерин чүү-биле шенеп, ажылдалып эгелээн. Дыка хөй тудугжулар, шахтерлар, аалчылар көрүп турда шахтералрның казып, чер кырынче үндүрген баштайгы тонна хөмүр-дажы Южная-Донбасская дээр улуг шахтаның ажылдан эгелээнинин демдээ болган.

Эн-не чаа дериг-хереклелдер, транспорт чүүлдери-биле хандырыган ол чаа шахта чылда-ла 1 миллион 800 мүн тонна коксталыр хөмүр-дашты бээр ужурлуг.

Аңаа чедир демир-орук шугумун, чазаглыг орукту кылган электри дамчыдар удазынарны шөйген, Северский Донец-Донбасс каналындан суг дамчыдар хоорзаны салган.

Василий Коханюктуң хөмүр-дашчылар бригадазы «Южная-Донбасская» № 1 шахтаны тудушканнарның бирээзи.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) бригадир В. М. Коханюк болгаш бригада кежигүннери В. Т. Горбенко, М. А. Гоборов.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЫЛДЫ ТҮННЭЭН

Январь 3-те «Тыва тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активи болуп эрткен. Орта «1973 чылда трестиң чоруткан ажылының түннели болгаш 1974 чылда сорулгалар дугайында» илеткелди оон эргелекчизи Ч. Б. ОНДАР кылган.

Беш чылдың эрткен үш чылының дургузунда 82.449 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга дужааган болгаш 2700 өг-бүле чаагайжыды туттунган чаа бажынарже көжүп киргенин илеткелчи чугаалаан. Ол үенин дургузунда трестиң тудуг организациялары 14 бүдүрүлге объектилерин ажыглалга киргеп.

Ол бүгү чедиишкиннер тудугжуларның, механизаторларның, шеверлекчилерниң болгаш монтажниктернин, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эрес-шудургу күш-ажылының, ажыл-керектн партия организацияларының шын удуртуп келгенинин түннелинде чедип алдынган.

Тудуг объектилеринге үрей кылыышкыныар колдуунда-ла «Тудуг кезектер» комбинатының берип турар материалдарының шынары багай болуп келгенинде дээрзин «Кызыл тудуг» эргелелиниң кол инженери П. Чербаков шүгүмүүлээн. Ынчалза-даа бистин боттарывыстың ажылчыннарывыстың буруузу-биле эде кылыышкыныар үүгүн кээп турарын борта миннир херек.

Хову-Аксы суурнун тудугжуларының төлөвөскүзү М. САМДАНЧАП ында боторулга-чарылгалыг тудуг эргелелиниң ажылында бар четпестерге доктааган. Бо чылын ол үлетпүр төвүнде тудугларны бир-ле дугаар туйбу-биле тудуп эгелээн. Орта кижилерни өөредир ужурга таварышкаанын ол чугаалаан.

Активке СЭКП Тыва обкомунун секретары В. И. ПОПОВ олурушкан. Хуралдың киржикчилери бо тодарадыкчы чылда трестин социалистиг хүлээлгезин бадылаан.

О. НАМЧЫЛАК.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

ХОЙ АЖЫЛЫНДА УКСААЖЫДЫЛГАГА ХАМААРЫШТЫР

Бистин республикала хой ажылы мал ажылының эн-не хол адыры болур. Чыл бүрүзүнде-ле колхозтар болгаш совхозтар хой ажылындан беш миллион ажыг рубльдиг арыг орулгазын ап турар.

Хой ажылында уксаажыдылганың амгы байдалының дугайын, ол ажылды ажыл-агыйларда канчаар чорудуп турарын, ону моон сонгаар канчаар, кандыг угланыышкын-биле чорутса чогуурул дээрзиниң дугайын чугаалажып көөрү ажыктыг. Чүге дээрге, Тывага хой ажылын улам ыыдай хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң докдаалында айыттынган сорулгаларны шиитпирлээриниге бир эң чугула чүүл — хойнуң уксаазын эки-жидери.

Республикага хой ажылын кандыг угланыышкын-биле чорутса чогуурул деп айтырыг турган эң улуг бүдүрүлге черинин—Таджиктекстильмаш» завод—пөс-таавы аргыыр дериг-хереклелдерни кылыр талаэы-биле чуртта эң улуг бүдүрүлге чери болуп турар. Ол завод сөөлгү чылларда АМК-150-2К болгаш М-Т50-2 дээр удазын долгаар автоматтарны база кылып үндүрүп келген. Ол машиналарның ачызында удазын долгаарының бүдүрүкчүлүү ийи катап улгаткан. Москваның, Риганың, Ивановонун, Ташкентниң болгаш өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелеринде ындыг чүс-чүс машиналар ажылдап турар.

— Бүдүрүлге черин чаартып доосканнан соонда чоокку чылларда ындыг автоматтарны амызындан үш катап хөйнүү—650 кезекти бүдүрүп үндүрер аналаар. Ынчан удазын аргыыр, долгаар машиналарның бүдүрүлгези дыка көвүдээр—деп, заводтуң директору А. Борзенко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

ДУШАНБЕ.

УКРАИНА: *быжыг резец*

Киевтиң автомат-биле ажылдаар станоктар кылыр Горький аттыг заводунуң ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бүдүн чартык катап бедээн. Оон чажыды чүдел дээрге, олар исмит деп материалдан кылган резецти —демир чондурар бисти ажыглап эгелээнинде бооп турар. Ол эне быжыг материалды Киевтиң эртемденнери тургусканнар. Аңаа бистерге бодаарга, исмиттен кылган резецтер олардан чеди катап үр ажыглаттынар, кезектерни чонары улам арыг апарган. Ол чаа материалды ховар эвес чиг-эттен кылып, белеткээр болганда, өске ындыг быжыг инструментилерге бодаарга база ажыктыг бооп турар.

Экономистерниң санап турары-биле алырга, Горький аттыг автоматтыг станоктар кылыр заводка исмиттен кылган бистерни калбаа-биле ажыглаарындан чылда-ла чеден мүн ажыг рубльди камнап алыр арганы бээр.

(СЭТА-ның корр.).

КИЕВ.

ГРУЗИЯ: *станция ажылдап эгелээн*

Грузияда «Суг тудуг» трестиң ирригатор-ажылчыннары бир насос станциязын хуусаазындан эрте тудуп доосканнар. Агрегаттар Куранын суун 150 метр бедик черже үндүр аксыр болгаш Капский база Гори районнарның 5.100 гектар сад болгаш виноград-шөлдерин суггарарынга ажыглаар.

Ол ышкаш Ахалцихск районнун колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдерин суггарарынга ажыглаар Абадхевскинин суггарылга системазы база хуусаазындан эрте ажылдап эгелээн.

Республикада суггаттыг черлерниң шөлү 375 мүн гектар четкен.

(СЭТА-ның корр).

ТВИЛИСИ.

ЛАТВИЯ: *үшкү эзлчег*

Лиепаяда туттунуп турар «Лаума» дээр удазын аргыыр комбинатта үшкү эзлчег ажыглалда киргеп. Ол болза чуртта ындыг хевириниң эң улуг бүдүрүлге черлерининг бирээзи бооп турар. Үш чүс хире лента аргыыр станоктар, пөс будуур машиналар ажылдап эгелээн.

Ол болуушкунну чурттун он-он дааранылга черлери четтикпейн манап турган: чүүс дээрге, «Лаума» долузу-биле болбаазырадып кылган эластиктиг пөстү, а ол ышкаш хереззеннер хевин кылыр пөстү болгаш кружеваны бистиң чуртка бир-ле дугаарында кылып эгелээр ужурлуг.

Үшкү эзлчегниң чылда бүдүрүкчүлүү — бир миллион чеди чүс мүн дөрбелчин метр пөс болур.

(СЭТА-ның корр).

ЛИЕПАЯ.

Бистин республикала хой ажылы мал ажылының эн-не хол адыры болур. Чыл бүрүзүнде-ле колхозтар болгаш совхозтар хой ажылындан беш миллион ажыг рубльдиг арыг орулгазын ап турар.

Хой ажылында уксаажыдылганың амгы байдалының дугайын, ол ажылды ажыл-агыйларда канчаар чорудуп турарын, ону моон сонгаар канчаар, кандыг угланыышкын-биле чорутса чогуурул дээрзиниң дугайын чугаалажып көөрү ажыктыг. Чүге дээрге, Тывага хой ажылын улам ыыдай хөгжүдер талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң докдаалында айыттынган сорулгаларны шиитпирлээриниге бир эң чугула чүүл — хойнуң уксаазын эки-жидери.

Республикага хой ажылын кандыг угланыышкын-биле чорутса чогуурул деп айтырыг турган эң улуг бүдүрүлге черинин—Таджиктекстильмаш» завод—пөс-таавы аргыыр дериг-хереклелдерни кылыр талаэы-биле чуртта эң улуг бүдүрүлге чери болуп турар. Ол завод сөөлгү чылларда АМК-150-2К болгаш М-Т50-2 дээр удазын долгаар автоматтарны база кылып үндүрүп келген. Ол машиналарның ачызында удазын долгаарының бүдүрүкчүлүү ийи катап улгаткан. Москваның, Риганың, Ивановонун, Ташкентниң болгаш өске-даа хоорайларының бүдүрүлгелеринде ындыг чүс-чүс машиналар ажылдап турар.

— Бүдүрүлге черин чаартып доосканнан соонда чоокку чылларда ындыг автоматтарны амызындан үш катап хөйнүү—650 кезекти бүдүрүп үндүрер аналаар. Ынчан удазын аргыыр, долгаар машиналарның бүдүрүлгези дыка көвүдээр—деп, заводтуң директору А. Борзенко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

ДУШАНБЕ.

УКРАИНА: *быжыг резец*

Киевтиң автомат-биле ажылдаар станоктар кылыр Горький аттыг заводунуң ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бүдүн чартык катап бедээн. Оон чажыды чүдел дээрге, олар исмит деп материалдан кылган резецти —демир чондурар бисти ажыглап эгелээнинде бооп турар. Ол эне быжыг материалды Киевтиң эртемденнери тургусканнар. Аңаа бистерге бодаарга, исмиттен кылган резецтер олардан чеди катап үр ажыглаттынар, кезектерни чонары улам арыг апарган. Ол чаа материалды ховар эвес чиг-эттен кылып, белеткээр болганда, өске ындыг быжыг инструментилерге бодаарга база ажыктыг бооп турар.

Экономистерниң санап турары-биле алырга, Горький аттыг автоматтыг станоктар кылыр заводка исмиттен кылган бистерни калбаа-биле ажыглаарындан чылда-ла чеден мүн ажыг рубльди камнап алыр арганы бээр.

(СЭТА-ның корр.).

КИЕВ.

ГРУЗИЯ: *станция ажылдап эгелээн*

Грузияда «Суг тудуг» трестиң ирригатор-ажылчыннары бир насос станциязын хуусаазындан эрте тудуп доосканнар. Агрегаттар Куранын суун 150 метр бедик черже үндүр аксыр болгаш Капский база Гори районнарның 5.100 гектар сад болгаш виноград-шөлдерин суггарарынга ажыглаар.

Ол ышкаш Ахалцихск районнун колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдерин суггарарынга ажыглаар Абадхевскинин суггарылга системазы база хуусаазындан эрте ажылдап эгелээн.

Республикада суггаттыг черлерниң шөлү 375 мүн гектар четкен.

(СЭТА-ның корр).

ТВИЛИСИ.

ЛАТВИЯ: *үшкү эзлчег*

Лиепаяда туттунуп турар «Лаума» дээр удазын аргыыр комбинатта үшкү эзлчег ажыглалда киргеп. Ол болза чуртта ындыг хевириниң эң улуг бүдүрүлге черлерининг бирээзи бооп турар. Үш чүс хире лента аргыыр станоктар, пөс будуур машиналар ажылдап эгелээн.

Ол болуушкунну чурттун он-он дааранылга черлери четтикпейн манап турган: чүүс дээрге, «Лаума» долузу-биле болбаазырадып кылган эластиктиг пөстү, а ол ышкаш хереззеннер хевин кылыр пөстү болгаш кружеваны бистиң чуртка бир-ле дугаарында кылып эгелээр ужурлуг.

Үшкү эзлчегниң чылда бүдүрүкчүлүү — бир миллион чеди чүс мүн дөрбелчин метр пөс болур.

(СЭТА-ның корр).

ЛИЕПАЯ.

Мал тарып боозадыр талазы-биле күрүне станцияларын база уксаажыдылга ажылын чорудар станцияларны организастап тургускан чорук хойнун уксаазын эки-жидер херекке улуг рольду ойнаан. Бо черлерниң күжениишкини-биле Тывага бөдүүн дүктүг хойларның уксаазын эки-жидер дээш 1960 чылдан эгелээш, 13 чыл дургузунда красноярск болгаш алтай уксаалыг 10.867 баш кошкарны бистиң республикага эккелген, оларның 48,5 хуузу —элита.

Чурт иштиниң хойларын чинге-нарын дүктүг кошкарлар-биле хайнакташтырып эгелээнинин түннелинде, эки-житкен хайнак хойларның баш саны чыл бүрү көвүдеп турган. Уксаажыдылганың үчөт-даңзызының сан-медээлерин өзугаар алырга, 1963 чылда-ла бүгү хойнуң 55,6 хуузу, а 1969 чылдың январь 1-де 78 хуузу эки-житкен хойлар болу берген. Дүктүн шынарының эки-жээнин база-ла сан-фактылар бадыткап турар. Сөөлгү беш чылда саткан бүгү дүктүң үүгле 8—10 хуузу бөдүүн болган.

Ынчалзажок республиканың хой ажылында улуг четпестер бар дээрзин СЭКП обкомунун X пленумунун доктаалында айыткан болгай. Мал ажылының амыдыралчы чугула, кол бо адырында бергелерни болгаш чамдык айтырыгларны шиитпирлээри хүннүн соңгаарлаттынмас сорулгазы болуп турар.

Сөөлгү чеди чылларда республикага хойнуң продуктулуу чаңгыс деңнелде турбушаан. Харын-даа чамдык кудулаашкынар безин бар. Чижээ, 1965 чылда бир хойдан кыргып алган дүк ортумаа-биле 2,2 кг турган болза, 1972 чылда 2,17 кг болган. Күрүнеге саткан хойларның ортумак дириг деңзизи ол-ла дараалашкаа-биле 40—38 кг болган. Оон-биле черелештир сөөлгү чылларда күрүнеге саткан дүктүн шынары база-ла кудулаан.

Моон бир кол чылдагааны болза, малдың чем суурунун кошкаа, чылыг кажаа-хораа-биле четче хандырбааны болур. Шиитпирлээри негеттинип турар эң чугула айтырыг—малга четчир чем базазын тургузары. Хойнуң уксаазын эки-жидери, оон продуктулуун бедидери-даа бо айтырыг-биле тудуш холбаалыг. Хойнуң уксаазын эки-жидери ажаалдатежээлдете, азырал-чемгерилгеге зажок негелделиг болгай. Чем-биле чогуур рацион өзугаар хандырбас болза, уксаазы эки-даа хой берзе чогуур продукциязын бүрүнү-биле берип шыдавес. Хойну чем-биле четче хандырбас чорук чүүгге чедирип болурул дээрзин мындыг санчар-биле бадыткап болур. 1972 чылда республиканың ажыл-агыйларының күрүнеге саткан 1981,8 тонна дүгүнден чогуур деп санаттынганы 708,1 тонна, азы, багай

МАЛЧЫННЫҢ ЧҮТКҮЛҮ

Аныяк кадарчы Лариса Бавуу—Эрзинде «Коммунизмче орун» колхозтуң хүндүлүг кижилериниң бирээзи. Ол беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 94 хураганны колхозунга өстүрүп берген. Амгы үеде ооң коданында төрүүр 395 хой хүр ныштаглап турар.

Күш-ажылга хандыкшылдыг болгаш хөй-ниитичи кадарчы — көдээ Совет депутады. Чоннуң идегелин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Л. Бавуу.

Ч. КАРА-КҮСКЕНИҢ фотозу.

БАШКЫЛАРДАН УЛУГ ХАМААРЖЫР

1972 чылдың март 1-ден эгелеп совет күш-культураның үндезини болур «Күш-ажылга болгаш оран камгалалыңа белен» деп Бүгү-эвилелдің күш-культура комплекизинин ГТО-нун чаа негелделерин амыдыралга боттандырып эгелээнинің соонда спорттуң янзы-бүрү хевирлери ылангыя көдээ черлерде калбаа-биле сайзырап эгелээн. Ооң бир көску херечизи — Тожу районнуң Алыр-Кежиг суурунуң чурттакчы чоннуң спортче сонуургалынын бедээни болур. Боттарының мергежилин солужуп, оны улам бедидер сорулга-биле эн хүнүнде чыраажылгаларын эрттирери чаңчыл болу берген.

Эрткен чайгы спорт сезонунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол аттыг кубок дээш районнуң шилиндек командаларының аразында футбол маргылдаазы болуп эрткен. Чаңгыс чер чуртуунуң алын эдилээн кубокту адыр-кежигжилерниң баштай чаалап алганы спорт амыдыралында солун бөлүүшкүн болган.

Күш-культураны болгаш спортту улам нептередириниң айтырыгларын чугаалашкан хөй кижи киржикчилиг хурааны суурга 1973 чылдың декабрь төнчүзүнде болуп эрткен. Аңаа санал бергеннер чедип алдынган эки чүүлдерни демдеглевишаан, районнуң болгаш совхозтуң спорт организацияларында улуг четпестер барын айыткан. Ылангыя спорттуң массалыг эвезин, күш-культура болгаш спорттуң ужур-дузазының дугайында лекция, беседаларның суурга болбайн турарын, спорт херектелдери-биле көдээ черлерни чедир хандырбаанын, хөй-ниити организацияларының чамдык удуртукчуларының спорт-массалыг ажылче кичээнгей салбайн турарын четпес деп түүнээн.

Амыдыралдың кандыг-даа айтырыгларын сайгарып тура, келир салгал дугайын утпас болгай бис. Өөреникчилерни күш-ажылга база Совет Армиянын хүрээленинге белеткээри, хостуг шагын чөп ажыглап, кадыкшылын быжыглаары, спортчу мергежилин белидери —школаның база бир чугула сорулгазы болгай. Ол ажылдың чедишкининг болуру хамыктын мурнунда школада күш-культура башкызынын улуу-биле хамааржыр.

Өөредилгенин болгаш кижизидилгенин бо чугула кезээ Азас ортумак школазында куду деннелде тургустунган. Күш-культура башкызы Бүрүн Чесович Хүлер кичээлдерни куду деннелде эрттирип, турар. Кичээлден дашкаар кижизидилге ажылын чорутпайн келген. ГТО-нун чаа комплекизинин ужур-дузазының дугайында өөреникчилер шоолуг билбес. Маргылдааларга школачылар идепкей чок киржип турар. Спортчу чедишкиннерни көргүскен стендилер, делгелгелер школада кылдынмаан.

Көдээ школаларны күш-культурага болгаш спортка хандыкшылдыг, организакчы, тускай мергежилдиг башкылар-биле хандырар үе келген.

Азас школазын тускай эртемниг күш-культура башкызы-биле хандырар дугайында айтырыгны Тожу районнуң улус өөредилгезинин килдизинге тургускандан бээр үр үе эрткен. Ынчалаз-даа ол ам-даа шиитпирлеттинмейн турар.

Т. КОЛ,
башны, көдээ Советтиң депутады.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Прага метрозунуң баштайгы поездизи

ПРАГА СЭТА-ның көрр. **М. Абелев** дамчыткан:

Туннельден кылагар ак-күү поезд үне хонуп келгеш, чер иштиниң станция перронунуң чанында тура дүшкен. Ооң Мытищи заводунга бүдүргени илдең—вагоннарының ажиктери ажыттынган сбоида даан чок хагдына берген, ооң состав имиртин туннель иштинче ынай болган. Москвага, Ленинградка, Тбилисиге, Киевке оны кым-даа онза үүве көзүлген кылдыр бодавас ийик, ынчанмыже Прагага ындыг болуушкун көзүлген. Ынла ооң метрозунуң баштайгы шүгүмүн ажыглаарының шенелдези эгелей берген. Чер адаанда станцияларның болгаш оруктарының системаларының, дериглериниң чогумчалыг ажылдап турары ол шүгүмдан дораан көзүлген.

Прага метрозун чехословак-совет найырал түдүү дижип турары-ла шын. Оны совет дузаламчы-биле түдүп тургузуп, оон чер адаанда аргыжылга шугумнарында совет техника ажылдап турар, чер адаанга аргыжар поездилерни совет вагоннардан тургускан. Москвага өөренгеш, чана берген машиннистер оларны башкарар.

Чехословак найысылалдың метрозу — Чехословакиянын бешки беш чыл (1971—1975 чылдар) планының эн улуг түдүгларының бирээзи, ону түдүп тургузуп турарын бүгү чурт кичээнгейлиг сонуургап турар. Ажыл-иштин чоруп турары-биле болгаш түдүү доосту берген участоктар-биле хөй-ниитини таныштырар дээш, түдүгнүн удуртукчулары каш-даа катап «ажык аргыжылга хүннерин» эрттирген. Метро Праганың аажок нарын транспорт айтырыгларын шиитпирлээринге дуза чедирер. Ам ооң ажыл-ишчи төвү бүрүнгү кызаа күлумчуларлыг, ооң транспорту сынышпастап турар.

УЛУС МАССАЛАРГА АЖЫКТЫГ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чонунун 80 хуузу көдээ черлерде чурттап турар. Оларны электрижидери индий чазактын планнарында чугула ажылларның бирээзи кылдыр үнелеткен. Ол планнарны боттандырарына көдээ черлерни электрижидериниң күрүне каттыжыышкыны чугула рольдуг. Ооң контролюбиле 520 ажыг энергетика бүдүрүлгезин түдүп тургускан ийикпе түдүп турар.

Социал-экономика талазы-биле Индияның эн хожудангай девискээрлеринге (Уттар-Прадештиң чөөн талазында, даглыг Ассама, Джамму болгаш Кашмир девискээрлерге, Бихарның болгаш Раджастханның кандаашкыныг черлеринге) энергетика системаларын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдеринче бодунун ажыл-чорудулгазына каттыжыышкын кол кичээнгейни салып турар.

Каттыжыышкынның директорлар төвүлели 26 чаа бүдүрүлге черин тударының төлевилелин түүлүг деп көрген. Чурттун 14 штадының көдээ 1700 суурунга электри энергизын олар бээр.

«Экономик таймс» солуннын демдеглеп турарын өзүгаар алырга, «ам индий көдээ суурларның 23,4 хуузун-на электрижиткен».

К. Альтамирано Кубада чеде берген

ГАВАНА. (СЭТА). Чилиниң Социалистиг партиязының Чингине секретары Карлос Альтамирано туттурбайн баргаш, Чилиден үнүп чорупкан деп, Пренса Латина агентилел дыннаткан. К. Альтамирано чили шериг хунтазынга удурланыышкын шимчээшкинин күштелдирерин организастаар дээш. Социалистиг партиянын удуртулга черинин шиитпирин өзүгаар Кубада чеде берген.

АНГЛИЯ. Профэвилелдериниң эң-не туруштуг болгаш дайынчы хөөннүг удуртукчуларынга удур дерзии хемчеглерни бүдүрүлгелер эзлериниң ап турары сөөлгү үеде удаа-дараа болу берген. Боттарының амыдыралчы эрге-ажының камгалап, профэвилелдериниң эргелери болгаш хосталгалары дээш чүткүлдүг демиселди чорудуп турар ажылчыннарны судтаар таварылгалар база көвүдээн.

ЧУРУКТА: Бирмингамада тудугжу ажылчыннар боттарының профэвилелдериниң беш удуртукчузун судтап турарынга удур чыскаал кылып, ол судтаашкынны соксадырын негеп турарлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮРҮН ДЕТКЭЭН

СОФИЯ. (СЭТА). Делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының Европага чедип алдынганы Совет Эвилелинин боттандырып турар тайбынга ынакшылдыг политиказының, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының дүүштүрген, инициативчи политиказының туннели болган деп, ББП ТК-ның Секретариадының кежигүү Г. Боков «Работническо дело» солунга бижээн.

Аңаа Ленинниң өндүр улуг партиязының шиитпирлиг рольдуун айтып, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин хууда киирген улуг-хүүзүн демдеглээш, авторнун демдеглээни: Л. И. Брежневтин хайныышкынныг, могаг чок ажыл-чорудулгазы, революстуг болуушкуннарны делегейге хөгжүдериниң нарын айтырыгларын ооң дениичи өзү-биле башкарып, тайбының салым-чолунче сагыш салып турары оны тайбын дээш шылгарангай ажылдакчы деп үнеледир ачы-хавыалыг.

Болгарияның Коммунистиг партиязы, чаза болгаш бүгү улузу үндезин болуп совет даштыкы политиканы бүрүн деткип, СЭКП-нин XXIV съездизинин бадылаан Тайбын программазын, тайбынга ынакшылдыг күштернин Москвага болган бүгү-делегей конгрезинге Л. И. Брежневтиң чугаазынга тайбынны камгалаарын хандырар талазы-биле тургустунган сорулгаларны боттарының эн чугула хереэ кылдыр үнелеп турар деп, Г. Боков демдеглээн.

Израильдиң чөңгээлери

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериг самолёттары январь 3-те Бейрутту, Дамурну, Сайданы, Тирни болгаш Ливанның өске-даа хөй-хөй хоорайларының кырынга чавыс ужудуушкуннарны кылган.

Израиль шериг катерлери Ан-Накура болгаш Тир девискээринге Ливанның девискээр сугларынче база ол хүн шургүн кирген деп, Бейрут солуннары дыннаткан.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

БЕРЛИН. (СЭТА). Хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ГДР) төп баштаар чери Испанияның профэвилел шимчээшкинин он активчизин, өл чуртта политиктиг хоругдатканнарын шуптузун хостаарын негээн медеглел үндүрген.

Хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының төп баштаар чери Испанияның ажылчы чоннарының демократтыг эрге-шөлээзи болгаш профэвилел эргелери дээш демисели-биле эп-сеткил каттыштырып турарын ГДР-нин 7,5 миллион профэвилел кежигүннериниң өмүнээзинден илергейлээш, испан эрге-чагырга черлериниң улуска удур политиказын бүрүү шапкан.

Дерзии хоойлуну күш чок болдурар

БОНН. (СЭТА). Германияның Коммунистиг партиязының догунналарын хоруп каан чорукту күш чок болдурары дээш демисел чорударының Төп ажылчын ниитилели ук партияны хоруп каанын күш чок болдурары дээш демиселди кошкатпайн үргүлчүлээринче ГФР-нин демократтыг күштерин кыйгырган. Ол ниитилел чурттун депшилгелиг хөй-хөй ажылдакчыларын болдунда эвиледештирип турар.

Барыын-герман черлериниң премьер-министрлери ГКП-ниң кежигүннериниң болгаш өске-даа демократтыг организацилларның активчилерин күрүнеинин албан, өөредилге черлеринге ажылдадыр кылдыр хүлээп албас деп, дерзии доктаал үндүрген. Ук ниитилел ол доктаалды күш чок болдурарын база негээн.

Ам база үндүрер дээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк автомобиль тулуунун база бир компаниязы «Америкэн моторс» бүдүрүлгезин кызырганының уламынан бодунун заводтарындан ажылчыннар үндүрер дей бергенин чарлаан. Баштайгы бир бөлүк — 200 ажылчынны Висконзин штатта Бинош болгаш Милуоки хоорайларның ийи заводунда ажылдан үндүрер.

Америк автомобиль тудуунун эн улуг үш компаниязы «Крайслер», «Форд мотор» болгаш «Дженерал моторс» өртектер улгадып, кывар чүүл чедишпестеп турарының уламынан автомашиналар хереглеттинери эвээжээрге, бүдүрүлге ажылын кызырар дээш, заводтарынга он-он мүн ажылчынны ажылдан үндүрген.

Хунтаны камгалаар сагыштыг

БОНН. (СЭТА). ГФР-нин чазакка удур туруштуг улуг хөренгитеннер партиязы — христиан-демократтыг эвилел улуска удур реаксылыг өзүчүрүмнарны деткип турар. ХДС-тин удуртукчу ажылдакчыларының бирээзи Г. Гевандт Чилиде фашистиг шериг сулчээчилерингe болчур ойлук чок рольдуг болурун хүлээнип алган. Г. Гевандт Боннга чүве чугаалааш, ол шериг сулчээчилериниң үймээн үндүргенин «өргежок чугула» кылдыр авыяастап үндезилээрин болгаш ону «конституция өзүгаар эрге-чагырганың органы» кылдыр тайылбырлаарын орадлашкан.

Кыдат армияда командылакчылар солуштурулгазы

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат армиянын дээди командылалынга округтар болгаш шериглер командылакчыларын калбаа-биле солуштурган.

Синьхуа агентилелдин дыннадып турарын өзүгаар алырга. Кыдаттың улустун-хосталга армиязының политиктиг кол эргелелинин начальниги, Аньхуэй можунун ККП комитединин бирги секретары, ревком даргазы, ККП-нин онгу съездизинге Мао Цзэ-дунунун беш орадакчызының бирээзи болган Ли Дэ-шэнни Сөңгү-Чөөн Кыдатта Шэньан шериглериниң командылакчызынга томүйлаан. Шэньан шериг округунун командылакчызы турган, ККП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, Ляонин можунун ККП парткомунуң бирги секретары, можунун ревком даргазы Чэнь Си-лянь Пекин шериглериниң командылакчызы болган. ККП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, камгалал министриниң орадакчызы, Цзянсу можунун ККП комитединин бирги секретары, можунун ревком даргазы, Нанкин шериг округунуң командылакчызы Сюй Ши-юнуу Гуанчжоу шериглериниң командылакчызы кылдыр Мурнуу-Кыдат можуже шилчиткен.

БУР-нун камгалал министри турган Линь Бяонуу 1971 чылдың сентябрьда эрге-дужаалындан дужүрген соонда кыдат армияга арыглаашкын болганындан бээр эн хөй командылакчыларны солуштурганы ол болган. Ам кыдат удуртукчуларның иүүл-бүрү белүүлгежиишкиннериниң аразында демисел улам чидигленип турда командылал составын ынчалдыр сайгарган.

Баштайгы түннелдер

РИМ. (СЭТА). Чижеглей алган түннелдерни өзүгаар көөрге, Израильге болган кнессет сонгулдазынга чагырыкчы ажылчын партия дээр чүве биле Мапам партиянын эвилели 120 депутат олдуундан 50-52 мандат алгаш, 4-тен 6 чедир мандадын өскүнган. Кнессеттин амгы чыыжында ол эвилел 56 мандаттыг турган.

Чагырыкчы партияларның салдарының кошкай бергенин парлалга октябрьда болган чепсектиг халдаашкынның үржүктары-биле шүүт хөлбаалыг деп тайылбырлап турар. Ол халдаашкынга израиль шеригнин дириг күжүнүн болгаш техниказының талазы-биле улуг когаралдыг болган.

Эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрерин негээн сагыш-сеткил октябрьда болган дайынның салдары-биле чүртта күштелген. Хөй-ниитинин сагыш-сеткилинин ынчалдыр өскерли бергенин эн барыын үзелдиг партияларның «Ликуд» эвилели база оваарып көөр ужурга таварышкан. Ол эвилел 1967 чылда Израильдин эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерни үзе холгаарлап алырын мөөн мөрнүнда ажыыбиле негеп. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женевада бооп турар тайбын конференциязынга Израильдин киржиринге удурланып келген. Сонгулда болуп дей бергенде безин «эжелеткен чангыс базым-даа черни арабтарга эгидип бербес» дээр негелдени барымдаалавайн турар бис дээр медеглелди кылып, тайбын дугайында хоозун дозунар салгаш, сонгукчуларны мегелээрин «Ликуд» орадлашкан.

Шынында чагырыкчы партияның программазы база эжелекчи негелделерлиг болгаш Палестинаның араб улузунун национал эргелерин хүлээп көрбейн турар. Оон ол туружу «девискээр айтырыынга хамаарыштыр чөпшээрежилгелиг болган турары эргежок чугула» дигилээр, карак-ажыттаашкыныг-даа бол, ол программаның болгаш удурланыкчы «Ликуд» эвилелдин программазын сонгукчулар ылгалдыг деп көрбээн.

Ооң түннелинде сонгулдага чижеглей алган түннелдерден алгаш көөрге, «Ликуд» мөөн мөрнүнда 32 мандат алган турган, ам 37-38 олутту алган.

Сонгулда эвиледериниң чангызы-даа кнессетке хөй нурууну чедип албаан. Ынчангаш ажылчын партия дээр чүве, Мапам, национал-шажынчы болгаш либералдыг партиялар составтыг кылдыр чазак эвилелин тургузар дугайында үзамдыгар чугаалажыышкынларны эрттирер апаар.

Араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүү-биле үндүрери дээш, Чоокку Чөөн чүктүн бүгү улустарының бүрүн эргелерин хандырары болгаш ол девискээрге чөптүг, быжыг тайбынны тургузары дээш туржуп турар Израильдин Коммунистиг партиязы эрткен сонгулдага чедишкининг болган. ИКП мөөн мөрнүнда сонгулдага 3 мандат алган турган болза, бо сонгулдага 4-тү алган, аңаа 52 мүн сонгукчу бадыдаашкынын берген.

деп санаттынганы 31,3 хуу болган. Багай шынарлыг дүк дээрге, колдуунда-ла төрээн хойлардан кыргып алган дүктүр, тодаргайлаарга, чемгерилге четпес болган ужурунда төрээн хойлардың дүгү чингелээш багай шынарлыг болган.

Оон-даа дора чүве болза чамдык ажыл-агыйларда бир хойга онааштыр кыргып ап турар дүк республикада ортумак деңнелден куду болуп турары. Чижээ, 1973 чылда бир хойга онааштыр кыргып алган дүк Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунга 1,19 кг, «Коммунизмче орук» колхозунга — 1,1 кг, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунга — 1,89 кг, «Кара-Хөл» колхозунга — 1,31 кг, «Алдан-Маадыр» совхозка — 1,19 кг, «Сүт-Хөл» совхозка — 1,3 кг болган.

Чемгерилгениң багай болуп турарының ужурундан бүдүрүкчу кошкарларның класстыг составы куду болуп артпышаан. Республиканың колхоз, совхозтарынга бонитировкалаан 7889 баш бүдүрүкчу кошкарларның үүгле 2093—ү элита болгаш I класстыы болган, ол дээрге 26,4 хуу-дур.

Хойнуң уксаазын экижидер сорулга-биле үүгле элита болгаш I класстың кошкарларын эдержилгеге ажыглаарын чөпшээрээн турбуже, ажыл-агыйлар ону херекке албайн, куду класстыг, шоолуг продуктулуг эвес кошкарларны эдержилгеге киирип турары канчап-даа таарышпас.

Ажыл-агыйларның эдержилгеге киирип турар бүдүрүкчу кошкарларының дүккүр продуктулуу куду. Чамдык ажыл-агыйларның 1973 чылда бир кошкардан кыргып алган дүгү ортумаа-биле мындыг болган: Өвүрнүң «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» колхозтарында — 1,4—1,9 кг, «Сүт-Хөл» совхозка — 2,59 кг. СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозка—4 кг, «Саянга» — 4,1 кг, Эрзин районнуң колхозтарынга — 2 кг. Шак ындыг куду продуктулуг кошкарларны эдержилгеге кииргеш, хойнуң уксаазы экижир деп кордан болур бе? Моон кандыг-даа экижидилге болбазы билдингир.

Хойнуң уксаазын экижидерин дүргедедиринге эргежок чугула үүве болза, уксаажыдылга бүдүрүлгелеринде эң-не бедик продуктулуг, эки уксаалыг элита кошкарларның үрезин бүрүү-биле ажыглаары болур. Күрүнеиң уксаажыдылга бүдүрүлгелериниң бүдүрүкчу кошкарларының продуктулуу ажыл-агыйларының ажыглап турар кошкарларыныыдан ыракта бедик. Ону дараазында таблица көргүзүп турар:

Кошкарның уксаазы	ортумак дириг деңзини кг-биле	кыргып алыр дүгү кг-биле
Алтай	102	13,3
Красноярск	101	11,6
Сараджа	75	3,5
Тыва уксаайың кошкары	75	2,8

Эки уксаалыг элита кошкарлары чогуурү-биле ажыглаарының дээре аргазы — оларның үрезин алгаш, хойну тарып боозадыры. Бистиң республикага хойну массалыы-биле тарып боозадыры 1956 чылдан эгелээн. Тарып боозадырына колдуунда-ла красноярск уксааның кошкарларының үрезин ажыглап турар. Чижээ, 1972 чылда республикага тарып боозаткан 219.842 баш хойнуң 126.450 бажын, азы 58 хуузун красноярск уксааның кошкарларының үрезин-биле тарып боозаткай.

Малды тарып боозадыры ышкаш ындыг чугула ажылды бистиң республикада ам-даа четпес организастап турарын айтыр херек. Тарып боозадылга дээрге, уксаа экижидериниң эң-не ажыктыг аргазы дээрзи билдингир болгай.

Бисте уксаалыг кошкарларны канчаар ажыглап турарыл? Мону база-ла сан-чурагайларның дузазы-биле бадыткап көрейн. Республиканың уксаажыдылга бүдүрүлгелериндe турар чаңгыс бүдүрүкчу кошкарның үрези-биле сезон дургузунда 10 мүн ажыг хойну тарып боозадып болур турбуже, чүгле 1300 хире хойну тарып боозадып турар. Уксаалыг бүдүрүкчу кошкарларны ол хире четпес ажыглап турар-дыр бис. Моон кол чылдагааны үүл дээрге, тарып боозадылга пунктуларын тударының база хойларны тарып боозадырының талазы-биле бердинген планыг онааладаларны колхоз, совхозтарның күүсетпейн турары-дыр. 1973 чылда хойну тарып боозадырының планы республикага пинтизи-биле 75,5 хуу күүсеттинген. А чамдык ажыл-агыйларга тарып боозадылганың планы барык үзүлген. Чижээ, «Күш-ажылдың хосту» совхоз хойну тарып боозадырының планын дөңгүрле 18 хуу, «Улуг-Хая» — 39,3 хуу, «Кара-Хаак» — 66,7, «Ак-Туруг»—69,3, «Найырал» — 63,6, «Х Улуг хурал» колхоз — 33,6 хуу чедирген.

Чаңгыс пунктуга 2500 баштан хой эвес хойну тарып боозадып болур турбуже, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары чаңгыс тарып боозадылга пунктузунга үш мүн болгаш ийи-даа хөй хойну киирип турар. Моон ужуру чүл дээрге, тарып боозадылга пунктуларын четчир санныг кылдыр түпааны-дыр. Байдал мындыг болуп турда, тарып боозадылгадан эки түннел маанаары берге.

Хойну тарып боозадыр ажылдың шынарын экижидер дээр болза, чамдык боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула. Чижээ, часкы, күскү хову ажылдарының үезинде механизаторлар дугайында хүн бүрү сагыш салып, оларга ажылдаарының, амыдыран чурттаарының эргежок чугула байдалдарын тургузуп турар болгай. А хойну тарып боозадырының үезинде ол чугула кампанияда ажылдап турар кижилер дугайында кым сагыш човаан турарыл? Оларның канчаар ажылдап, чурттап турарын-даа сонуургазайн, оларга аъш-чем-даа эккеп бербейн турар. Бо ажылды экижидер дээр болза, техниктерни белеткээри, оларның дугайында чогуур кичээнгей салыры, ол ажылды хүн бүрүнүң контролюнга алыры эргежок чугула.

Оон ацгыда эдержилгеге киирер хойларны, бүдүрүкчу кошкарларны айна баш удур ыяк белеткээрин база-ла утпас херек. Ол чүл дээрге хойларның ортумак болгаш оон өрү күш-деңгелдиг турары, хойларны эдержилгеге киирериниң мурнунда бүдүн чартык ай бүрүнгаар хураганнарын үскен, боттарын дыштандырып семирткен турары-дыр.

Бодунуң ажылынга мергежээн, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар тарып боозадылга техниктери бистиң республикада эвээш эвес. Оларның аразында чаңгыс-ла хижиин чижекке киирип корейн. Тока аттыг совхозта тарып боозадылга техники Галина Бавуи-оол чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Чижээ, 1972 чылда ооң тарып боозаткан коданнарынга 100 хойдан 99—108 чедир хураган алдынган. Шак ындыг мурнакчыларның арга-дужулгазын нептередири күзенчиг.

Республиканың агаар-бойдус байдалдары берге болуп турза-даа, нарын дүктүг кошкарларны ажыглааш чоруткан хайнакташтырылганың түннелинде, экижиткен, элээн, хөй санныг хойлар алдынган. Чижээ, 1968 чылда-ла 22 мүн баш хойну чиңге-нарын дүктүг арыг уксаанын хойлары кылдыр шидчиткен. Ам оларның саны 2-5 катап ковудээн. Ындыг хойларны уксаалыг хой ажылдыг Тока аттыг, «Өөк», «ҮТКА 25 чылы», «Барлык» совхозтарда өстүрүп турар. Ол ажыл-агыйлар уксаалыг кошкаржыктарны азырап өстүргеш, өске ажыл-агыйларга садар ужурлуг. Ону Тока аттыг совхоз эки күүседип турар.

Хойнуң уксаазын экижидери селекционер-зоотехниктиң кол ажылы болур. Селекционер-зоотехник хой бүрүзүнүң продуктулуун база бүдүш-хевирин барымдаалап тургаш, ооң уксаалыг шынарын тодаргайлаар. Аңаа үндезилээш, хойну эр-кызынын, пазы-харынын, өң-чүзүнүнүн аайы-биле тускай кодан кылдыр үзер.

Тока аттыг совхозта селекционер-зоотехник Ч. Хертек уксаажыдылга ажылын эки турган. 1973 чылда эш Ч. Хертек уксаалыг 1300 баш кошкаржыктарны эки ажаап өстүрери-биле ажылап үскен. Оларны өске ажыл-агыйларга садар апаар. А 1974 чылда совхоз 1000 ажыг баш кошкаржыктарны садар аргалыг. Тока аттыг совхозта уксаажыдылга ажылының үчедун кончүг эки турган. Өске ажыл-агыйларда четпес үүве чогум-на уксаажыдылганың үчедун кылбайн турары болур. Ынчангаш уксаажыдылганың үчедун үндезини-биле экижидери негеттинип турар.

Республиканың колхоз, совхозтарынга уксаажыдылга ажылын экижидер сорулга-биле республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш Совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкыны ажылагый бүрүзүнге селекционерлиг штадын тургузары эргежок чугула. Ол ышкаш уксаалыг хой ажылдыг Тока аттыг, «Өөк», «ҮТКА 25 чылы», «Барлык» совхозтарга уксаажыдылганың үчеткиктерин тургузары күзенчиг.

Үстүнде айыткан бүгү четпестерни бүрүү-биле чайлаткаш, уксаажыдылга ажылындан күзенчиг түннелди ап болур.

Б. БАЛЧИР,
Республиканың күрүксаажыдылга каттыжыышкынының кол зоотехниги.

«Шыннын» аалчызы — чогаалчы

ДӨРТКҮ ЧЫЛ ЭГЕЛЕП ОРДА...

Тоску беш чылдың дөртку чылы эгеледи. Совет Тывавыстын 30 чыл оюн байырлаарывыс бо чылда кижи бүрүзү күженишкиниг ажылдаар ужурлуг. Бо улуг байырлалга уткуштур «Улуг арт» деп романым тыва дылга тускай ном кылдыр үнер. Ол ышкаш «Демир оглу» деп чогаалым Москванын «Современник» деп ном үндүрер черинге база-ла бо чылын парлаттынар. «Шыннын» номчукчуларынга чамдык эгелерин таныштырганым «Танды кежии» деп чогаалымны бижип доозуп турар мен. Бо удаада республиканын хоочун солуну «Шыннын» номчукчуларынга «Улуг арт» деп романдан «Шеригже чагаа» деп эгежигешти бараалгаттым. Амгы Тыванын шырайын, оон күш-ажылчы кижилериниң дугайында рассказтарны, шүлүктерни, очерктерни бо чылын номчукчуларга сөннээрии база бодап турар мен.

Алдын-оол ДАРЖАА,
чогаалчы.

ШЕРИГЖЕ ЧАГАА

Изитте кагаан кадайлар шай долгандыр чыылган, оларның үннери мыжыраар, күскээр чайын шуугашкан таанныр-ла:

— Шайның чаагайын, ана, ханым хоюй берди, уруглар!

— Биче дустан каям, ажылга ижер кижи мен.

— Даарта сүттүг шала хоюу-биле сүттээр болза але, эштерим.

— Серии черге сүттү тургузупкаш, кырындан узун алырга ол-ла!

— Черинг черинге харын-даа эки кылган-дыр.

— Хөлеге чок, а шай хүнзүвээн!...

Ашактар база шайга дыка сундулуг, өөнге болза бүдүн хөнекти аартаптарлар бар. Маная арай шеглиг, үргүлү-ле чер чоруп, кара-бора чемге чаңчыга бергилээн болгаш ындыг. Келби-келбишаан, бир-бир аякты тын-биле аптарлар, оон эштей куткаш, шала ондаан олургулапкаш, таваар соотта-жырлар.

Аныяктар, ол тоолзуг назының кижилери аан, амдыызында кайы хире вас-кежик, күш-шыдал, ийг болгаш дорт сеткил үезинде чурттап чоруурун эскербес. Кыстар чартык аяк шайны суг-биле долдур холааш ижипкеш, буга суунуң олбо талаларынга тургулапкаш, чунуп, баштарын дыражырлар. Ооллар тоттур чемненип алырынга сундулуг, оларның аразында «көк-хырын» үези дижир хеймеректер чемин ыыт-дааш чок үңүп, улуг улустан ыын сартык сунуптар ирги дижип, кедээн-даа орарлар. Ынчалзадаа олар база үр болбастар.

— Даңпай, бээр келем!

Даайныктың чинге үнү Кара-Даага чаңгыланы берген. Кызыл хая кырынга Даайныктың долгандыр чыылган, оларның үннери мыжыраар, күскээр чайын шуугашкан таанныр-ла:

— Шайның чаагайын, ана, ханым хоюй берди, уруглар!

— Биче дустан каям, ажылга ижер кижи мен.

— Даарта сүттүг шала хоюу-биле сүттээр болза але, эштерим.

— Серии черге сүттү тургузупкаш, кырындан узун алырга ол-ла!

— Черинг черинге харын-даа эки кылган-дыр.

— Хөлеге чок, а шай хүнзүвээн!...

Ашактар база шайга дыка сундулуг, өөнге болза бүдүн хөнекти аартаптарлар бар. Маная арай шеглиг, үргүлү-ле чер чоруп, кара-бора чемге чаңчыга бергилээн болгаш ындыг. Келби-келбишаан, бир-бир аякты тын-биле аптарлар, оон эштей куткаш, шала ондаан олургулапкаш, таваар соотта-жырлар.

Аныяктар, ол тоолзуг назының кижилери аан, амдыызында кайы хире вас-кежик, күш-шыдал, ийг болгаш дорт сеткил үезинде чурттап чоруурун эскербес. Кыстар чартык аяк шайны суг-биле долдур холааш ижипкеш, буга суунуң олбо талаларынга тургулапкаш, чунуп, баштарын дыражырлар. Ооллар тоттур чемненип алырынга сундулуг, оларның аразында «көк-хырын» үези дижир хеймеректер чемин ыыт-дааш чок үңүп, улуг улустан ыын сартык сунуптар ирги дижип, кедээн-даа орарлар. Ынчалзадаа олар база үр болбастар.

— Даңпай, бээр келем!

Даайныктың чинге үнү Кара-Даага чаңгыланы берген. Аныяктар шагда-ла үглеп келген, ооллар биле уруглар чагааны хунаашкан, колдамнашкан турар. Ооллар халдаар, а уруглар Минчеймаа биле Даайныкка болчуп, чагааны бот-бодунче дамчыдар, ийи тывылбас кылдыр чажыруттар. Сөөлүнде барып дөмей-ле номчуурлар, оон-моон кожамыктааш туруттарлар. Чагаа дораан-на чээрби арын чеде бээр.

Кандыг кожан чок дээр:
Саралазы настап багла.
Савап чорзун, хагыр чорзун.
Сагыжыңны кадыг бода.
Сарыкпазын, кунчукпазын.
Серии чайлаг тепкен болгаш.
Семис күштүг болган мал-дыр.
Шериг албан четкен болгаш.
Серемчилиг болган эр-дир.
Фото-чурук хөлегенин
Почтага суккаш чорут.
Болуң көстүп келген ышкаш.
Бодап сактып чораай-ла бис.
Ооң акый, ээй акый,
Онза солун айтыыг бар.
Оттуг чүрээң чамдыы болган адак сөөлү мындыг:

«Чаа, акым, каш домаам төнүп калды. Частырыы көвей боор, эдип-чазып номчуур силер. Ам Чаа-Хөлдүң кожаңыдан каштан шелиптейн, чаасканн чорааш ырлаар сен, өөрүңге номчуп бээр сен. Чаа кожамыктар тывылбас-тыр, эрги дей бербес сен.

Элезининг күжүр Чаа-Хөл
Эстеп-ле тур, хадып-ла тур.
Эргим ынах күжүр аван
Эки-ле тур, калык-ла тур.
Хараганыг күжүр Чаа-Хөл
Хадып-ла тур, эстеп-ле тур.
Ханы ынак күжүр аван
Кадык-ла тур, эки-ле тур...»

Даңпайны кый деп алгаш, «Чаа кожаңдан ырлап бер, акый» дээрге, оозу үнээргедир, баштай чагаанар номчуңар дээр! Аныяктар шагда-ла үглеп келген, ооллар биле уруглар чагааны хунаашкан, колдамнашкан турар. Ооллар халдаар, а уруглар Минчеймаа биле Даайныкка болчуп, чагааны бот-бодунче дамчыдар, ийи тывылбас кылдыр чажыруттар. Сөөлүнде барып дөмей-ле номчуурлар, оон-моон кожамыктааш туруттарлар. Чагаа дораан-на чээрби арын чеде бээр.

Кандыг кожан чок дээр:
Саралазы настап багла.
Савап чорзун, хагыр чорзун.
Сагыжыңны кадыг бода.
Сарыкпазын, кунчукпазын.
Серии чайлаг тепкен болгаш.
Семис күштүг болган мал-дыр.
Шериг албан четкен болгаш.
Серемчилиг болган эр-дир.
Фото-чурук хөлегенин
Почтага суккаш чорут.
Болуң көстүп келген ышкаш.
Бодап сактып чораай-ла бис.
Ооң акый, ээй акый,
Онза солун айтыыг бар.
Оттуг чүрээң чамдыы болган

Ортун карац ады ким боор? суг-суг дигилээш, улустан дыннааны-даа, удур чогаатканы-даа холужуп, улажы-ла бээр...

Бир-ле катап Минчеймаа ыглай берген. Даайныкка бодаарга бичежек, харын-даа чолдак уруг болгай, ону үгбазынар. Эжиниң хөрээнге бажын үскеш, арнын дыыштыыптарга, бедик сырый кирбиктериниң эдаандан борбак кылан дамды үнгеш, чаагын куду чүгүрүп баткан, өске дамдылар оон соондан шурулаштыр шуужа берген. Даайныктың эжиниң эктин силгигилээн.

— Орта сен бе, уруг, ойт!

— Орта мен—деп. Минчеймаа оожургап алгаш харылаан.—Акым сакты бердим.

— Чедип-ле кээр ыйнаан, чоор сен.

— Сен билбес-тир сен ийин, Даайныктың—деп, Минчеймаа уламчылаан.—Бо дүне дүжүмде акым чедип кээп-тир. Көөрүмге, дөрде аякта шай тудуп алган аартан каап, салып каап олур-ла. Акымны сен дег мындыг чооктан көрүп, каттырыпла, каттырып-ла ордум. Бир дыңнаарымга, өг даштында хураган эткеш, «Шымда, Минчей, бо улус мени өзээр дей берди! Мени камгала, мен акыныңты-дыр мен!» деп, алгыра берди. Ман-биле баарымга, улус сарыг хураганны өзеп каапкан болду. чүгле караа өлеренейнип чытты. Алгырыпкаш, оттуп кээп-тир мен... Акым келген болза...

— Багай аас этпе, уруг, тпук-тпук!—деп, Даайныктың алгырыпкан. Шеригде кижи канчап баар чүвел, саныг хонуу эртерге чаныпла кээр ыйнаан. Ылдыг хөңүү багай уруг чүве бо, ыглап чүзүл. Дүшке бүзүрээр үе эвес ышкажыл бо. Өөрлеривис шупту сеңээ дузалап, акыңга чедер чагааны бижижип берип турда, өөрүп каттырып турбас сен бе.

— Сокса, сокса, Минчей—деп, Даңпай улашкан.—Мен база шеригге баар четкен кижи болгай мен, бөгүн хөлчок өөрүп тур мен. Чүвеге өөренип алгаш кээр мен, силер мени чагаадан бижип турар силер. Бистиң бо мчаэчилериниң эки-вистн көрбес силер бе. Чангыс аалдың уруглары дег, ажылывыс база чаңгыс, аъш-чемивис база чаңгыс, ал-сагыжывыс база чаңгыс. Ылдыг эвес-тир бе, Минчей? Ал-сагыжывыс адырык турган болза, мындыг узун чагааны кайчан бижиптер бис, аа?

Дыштанып алган улус хөделип, аът-шарызын эккеп, андазын, илиирге кожуп, ажыл хайнытып эгелээн. Шынап-ла МЧАЭ амыдыралында солун чүвеан хөңүн чүү дээр: Минчеймаанын хоюда чагаа безин хөйнү херечилеп турган: ону чангыс уругнуң адынан бижизе-даа, хөйнүң чагаазы дивес арга бар бе? Ол кожаңнарны адап берген өөрү боттары ырлажыптар болза, чеже-чеже янзы үннер кыңгырткайны бербес деп! Оларны Шимит танып-даа каар ыйнаан! Чагааны бо кежээ суму даргазының өөнге чедирер, даарта кожуунга баар, оон соонда Кызыл чоктаар. Минчеймаанын ажызынын холунга кажан кирер ирги? Шимит кайы хире өөрүүр ирги? Каяа номчуур ирги —бажынга олура бе, ланчыы боолап чыда бе? Черле ынчаш, Тыванын улуг хоорайы—чырыткылыг Кызыл кандыг чер ирги аар?...

УЛУСЧУ ДРУЖИНАЛАР

«Шыннын» тайылбыр булуңу

Эрзиннин «Мөрен» колхозта улусчу дружинаның командири А. Тава эки тура улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын канчаар организастаарыл, оларның эрге-хүзээлгелери кандыг болурул дээр дугайында консультация бээрин редакциядан дилээн.

1958 чылдың төнчүзүнде Ленинградтың чамдык мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери ниитиниң корум-чурумун камгалаар улусчу дружиналарны чуртка тургузуп эгелээн. Чаа шимчээшкин дораан-на калбарган. Ол дуржулгага даянгаш, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1959 чылда «Чуртка ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга ажылчы чоннарның кижилгезинин дугайында» доктаалды хүлээп алган. Бо доктаал эки турачы улусчу дружиналарның сорулгаларын, эрге-хүлээлгелерин болгаш оларны организастаарының хевирлерин тодаравын турар политиктиг болгаш юридиктиг хол документ болур. Оон соонда эвилеллешкен республикаларга бо талазы-биле тускай дүрүмнерин хүлээп алган.

Улусчу дружиналар — бирги эвлегде хөй-ниитиниң массалыг каттыжыышкыннары-дыр. Олар чер-черде улуг бүдүрүлге, албан организация черлеринде тургустунган.

Оларның кол сорулгазы болза ниитиниң корум-чурумун тудары, кем-херек үүлгедиглери болгаш уругларның харагалзаа чок чоруу-биле демисежир, орук шимчээшкинге айыл чок чорукту хандырарынга кижини база ниитилелге хора чедирип турар эрге-чурум үрээшкиннери болгаш үүлгедиглерге-биле демисежири болур.

Дружинниктерин хүлээлгелери. Эки тура улусчу дружиналар дугайында дүрүм ёзугаар дружинник хамаатыларның ат-алдарын болгаш төлептиг чоруун камгалаар, ниитиниң корум-чурумунуң үрээшкиннерин болдурбас дээш чогуур хемчеглерин алыр; бүдүрүлгеге болгаш өг-бүлеэнге үлегерлиг болур; даалга күүседип турган дружина командириниң айтышкыннарын чогуур үезинде болгаш ылап күүседир, чурум-сагылгалыг, дилим болгаш шудургу болур; ниитиниң корум-чурумунуң үрээшкиннери-биле демисежип турган, чурум үрекчизин баштай-ла сургаар база сагындыраар; хүлээлгезин күүседип турган хөрек демдээн кадаар, холунга ылгал пос баглаар, бодунга шынзылганы ап чоруур болгаш херек таварылгада оозун көргүзер хүлээлгелиг.

Улусчу дружинник бодунуң хүлээлгезин ак сеткиллиг күүседир, социалистиг хоойлу-дүрүмүү шыңгыы сагыыр, кижизиг болур ужурлуг. Дружинниктің хөрек демдээн ыяап-ла кадаары, холунга ылгал пос баглаары ужур-утказыт: ол өске улустан ооң-биле ылгалыр болгаш күрүченин муриундан албан хөрээ күүседип турарын өскелерге угаадып турар.

Дружинниктің эргелери. Ниитиниң корум-чурум үрекчилериннен үүлгедиглерин соксадырын негээр, херек болза, олардан документ негээр, а транспорт башкарыкчыларындан — ону башкарар эргезин негээр; чурум үрээшкининиң байдалындан хамаарыштыр ол дугайында актыны тургускаш, ону штаб начальнигинге азы дружина командириге дамчыдып бээр; херек таварылгаларда ниитиниң корум-чурумун үрел турарларны туткаш, дружина штавынга, милицияга, чоокку хөлээ азы суур Советинге чедирер; озал-ойлактан болгаш кем-херек үүлгедиинден кемдээнгерге дуза чедирери-биле транспортту ажыглаар; херек таварылгаларда клуб, стадион, кинотеатр болгаш өске-даа хөй-ниитя черлериниче эвес корум-чурум тудары-биле моондак чок кирер; бодунуң хүлээлгезин күүседип турган бүдүрүлге, албан черлериниң телефоннарын ажыглаар, тускай билет ёзугаар ниитиниң транспортунга халас чоруур.

Дружинниктің амы-тынын болгаш ат-алдарын хоойлу камгалап турар. Ол дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советинин тускай Чарлыы база бар.

Ниитиниң корум-чурумун камгалаар херекке эрес-шудургу чоруун көргүскени дээш дружинниктерни «Эр тергин дружинник» деп хөрек демдээ-биле шаныаар. Онза шылгараан дружинниктерни ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаныап турар. Улусчу дружиналар туруп келгеден бээр оларның 100 мун ажыг кежигүннери янзы-бүрү шаннал-макталга четкен.

Улусчу дружиналарны организастаары. Практикада ийи хевирлериниң дружиналары организастаттынган. Биреэзи—девискээр аайы-биле бүдүрүлге, албан чери, колхоз аайы-биле, ол ышкаш оларның улуг-улуг салбырларында тургустунган. Ол дружиналарның ажылының кол хевири — хөй-ниити черлериниң корум-чурум тудары, быжыглаан девискээринде чон ортузунга кижизидилге ажылын чорудары болур.

Ийнгизи — тускайжыткан дружиналар. Ол дээрге милиция органнары-биле катай автотранспорт шимчээшкинге айыл чок чорукту хандырары, назы четпээннериниң ортузунда кем-херек үүлгедиглери болгаш хаңгалзаа чок чорук-биле, социалистиг өнчү-хөренги оорлаашкыны-биле, садыг чурумун үрээр чоруктар болгаш өске-даа эрге-хоойлу үрээшкиннериниң ангы-ангы хевирлери-биле демисежир дружиналар. Аңаа комсомолдун оперативтиг отрядтары база хамааржыр.

Улусчу дружинага 18 хар четкеннерни оларның күзелби-биле хүлээп алыр. Дружинник болурун күзээннерни билдиринишкинин оларның ажылдап турар коллективтинге көөр. Дружинага хүлээп алганнарга шынзылганы болгаш хөрек демдээн байырлалдыг байдалга тыпсыр.

Дружиналарны удуртуру. Оларның ажыл-чорудулгазы. Улусчу дружиналар партия органнарының болгаш чер-чер Советтериниң дорт удуртулгазында турар. Оларның удуртукчу аппарады —штаб болур.

Эрге-чурум болгаш социалистиг ниитилелдиң корум-чурумун, ёзу-дүрүмнерин үрээр чоруктарны баш удур боллурбас болгаш оларны үзе шаавар талазы-биле хемчеглерни улусчу дружиналар боттары азы Совет күрүпенин органнары-биле катай чорудар.

Улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын херек кырында боттандырып, башкарып, планнап турар удуртукчу органы — хоорайларда болгаш районларда оларның штабтары, а коллективтерде — оларның командирлери болур.

Чамдык эштер улусчу дружиналар милиция органнарына чагыртып ужурлуг болгаш хөөннер бар. Ол шын эвес. Улусчу дружиналар милиция органнары-биле кады чаңгыс демниг ажылдаар хөй-ниити организациязы болур.

Дружиналар ниитиниң корум-чурумун хандырарда ону дорт харылап турар милиция органнары-биле сырый харылзаалыг турбас аргажок, чүге дээрге күрүпенин ол тускай органы бодунуң девискээринде корум-чурум байдалын эки билип турар болгаш дружинниктернин күүн кажан, каяа, кандыг хевирлеп ажылдаарын штабка, дружина командириге сүмелеп бээр.

Эки тура улусчу дружиналар дугайында дүрүмде оларның ажыл-чорудулгазының хевирлерин тодаргай айыткан.

Хөй кижилер чыылган черлерге ниитиниң корум-чурумун камгалап, доктаамал постуга дежурныйлаары, кудумчуга хулганнап, эзирик чоруур, арага ижип турарларны тудар, ниитиниң оске-даа корум-чурумун көскүзү-биле үреп турарлар-биле демисежир сорулга-биле патрульдап дежурныйлаары, социалистиг өнчү-хөренгини камгалаарын хандырар, уругларның хайгаарал чок чоруу болгаш назы четпээннериң эрге-хоойлу үрээшкиннери-биле демисежир, транспорт шимчээшкининин айыл чогуп хандырар болгаш өскедаа тускай сорулгаларын шиитпирлээри-биле массалыг рейдилер организастаары — дружиналарның ажыл-чорудулгазының организастыг кол хевирлери болур.

Эрге-хоойлу чурумнарын үрээр чоруктар-биле демисежирниң тактиказын дружинниктерниң шиигээдип алыры—оларның чеднишкиниг, үреттүнеллиг ажылының магадылалы болур. Ол дээрге дружинаның мурнунда салдыган тодаргай даалганы күүседирде кандыг аргаларны хереглээри, ажыглаары, тывынгыр, дээштиг хөделири-дир.

Улусчу дружиналарның чеднишкиниг ажылы колдуунда оларның командирлериндея хамааржыр. Чижээлээрге, колхозта дружинаның командири ында ниитиниң корум-чурумунуң байдалын эки билип, чурум үрепки дег, арагалаар, өске-даа төлөчок кижилерни билир, кажан, кандыг янзы профилактиктиг хемчеглер чорудар ужурлугул дээраин, аңаа дружинниктерден кымнарны хириштирерил, кандыг янзы даалга берзе эвил дээрзин баш удур планнап алган турар ужурлуг. Дружинаның командири ажыл планындан аңгы чоруткан бүгү ажылдарын демдеглеп турар тускай журналдыг турар.

Улусчу дружиналар эрге-хоойлу үрээшкиннерни болгаш кем-херек үүлгедиглери-биле демиселге улуг рольдуг болгаш оларны чөп, дээштиг ажыглаары онза чугулв.

УРУГЛАР КЛИНИКАЗЫНДА

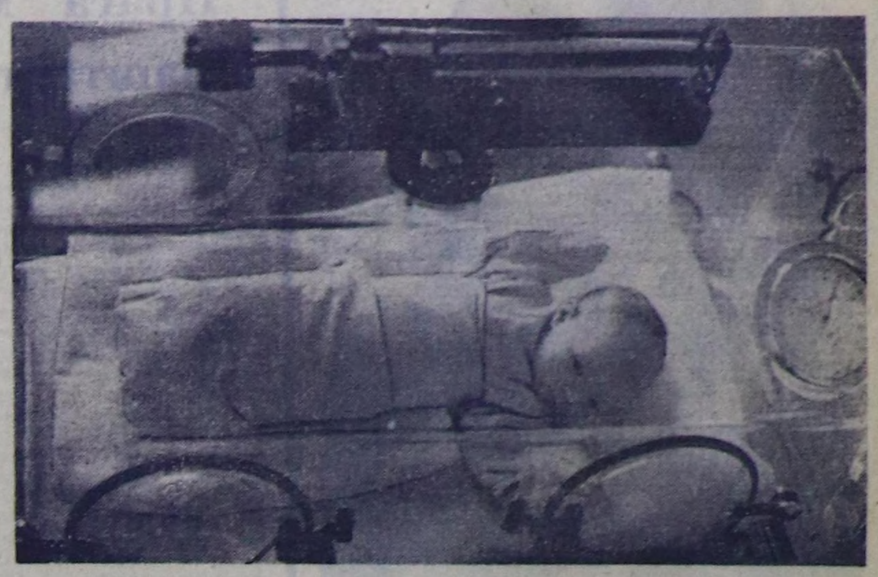

И. Н. Русаков аттыг № 2 уруглар клиника эмнелгезинде тургускан эмчилер билиги бедидериниң Ленин орденниг Төп институдунда уруглар хирургиязының хөй адырлыг клиниказын «Склифасовскийниң институдунуң толу» деп найысылалда адап турар.

Уругларның хол-буттар чүстериниң, хөрек болгаш ижин хозуунуң иштики органнарының аар-берге берттинишкини азы баш соогу болгаш мээ шимчээшкинин болган таварылгада оларга дуза чедирип, эмпээр үеде клиниканың эртемденнери — анестезиологтар, реаниматологтар, биохимиктер болгаш ацгы-ацгы тускай эртемниг кезер эмчилер — хирургтар-биле эмнелгениң травматология салбырының эмчилериниң сүмележишкини улуг ужур-дузалыг бооп турар. Бо талазы-биле медицинаның соолгу чедишкиннерин, аар-берге берттинишкиннерин болгаш ооң уржуктарын эмнээриниң болбаазыраңгай аргаларын ында калбаа-биле ажыглап турар. Кызыл өөшке, баар шандырынга болгаш чоон шөйүндүге солуушкуннуг кезип эмнээшкиниң чедишкиниг кылып турар. Орган камгалап, тургузар операцияны урология салбырында кылып турар.

Клиниканың ажылында чаш уругларның паталогиязы онза черни эзлеп турар: шын эвес озуде, организмниң хораннанышкынын, ыжыктарны ында база эмнеп турар.

Уругларның, эң ылаңгыя мырыңай чаа торүттүнген чаштарның иштики органнарын шинчиринниг аргаларын ажылдап кылып, уруглар анестезиологиязының айтырыгларын шиитпирлеп турар.

Хирург профессор С. Я. Долецкийниң удуртканы ол хөй адырлыг клиниказы уруглар хирургтарын, травматологтарны—берттинишкин эмчилерин белеткээр талазы-биле чурттуң иштинде база бир төп чер бооп турар.

ЧУРУКТА: чаа торүттүнген чаш уруг операция соонда даштыкы үүлдерден камгалалдыг тускай камерада. Камераның иштинде чогуур температураны, өл-шык хемчээлин болгаш агаарның газ составын тудуп турар.

П. НОСОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

ЯНВАРЬ 5—6-ДА

Аныяк көрүкчүлер театрының тургусканы **«Дузль бүдүүзүнде»** деп шин **хөгжүм-шин театрынга** 19 шакта, **«Хоралыг витамин»** деп шин **Пионерлер бажыңынга** 10 шактан болгулаар.

«Энергетик», **«Енисей»** болгаш **Даг экспедициязының Культура** бажыңнарынга **аныяктар кежээлери** 20 шакта болур.

Дыштанылга парыгында хаак баазазы, теннис болгаш биллиард аалдары 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Хербис даанга тудуг, автомобиль траспортунуң, чаазаглыг оруктар ажылчыларының профэвилел обкомунуң бүдүрүлгелериннен **ГТО нормаларын массалыг дужаары** 10 шактан эгелээр.

Хоорайның **12-ги кварталында хокией шөлүнге «Алдын шайба»** клубтуң шаңналы дээш маргылдаа 10 шактан эгелээр.

№ 11, 14, 15 школаларның спорт залдарынга база физкультура бажыңынга волейболга, гимнастикага, шыдыраага школачыларның республика маргылдаалары 10 шактан эгелээр.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга аныяктарның «Цыган» ансамблиниң концерттери 16, 19 шактарда болур.

Фишер артык сан негей берген

1975 чылда шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаа мырыңай чоокта чаа балылаттынган чуруму ёзугаар эртер бе азы өске дүрүм чогаадыр бе?

Бо дээрге аная бир айтырыг эвес-тир. Амгы үеде Делегейниң шыдыраа федерациязының президентизи голланд Макс Эйве болгаш делегейниң бирги черинге кордаалдыгларның удавас болур маргылдааларынга гроссмейстерлери киржир чурттарның —ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Венгрияның болгаш Бразилияның төлээлекчилери составтыг комиссия ол айтырыгны өөренип көрүп турар.

Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдааларын келир чылын эрттирериниң чуруму мурнундааларындан ылгалдыг. Чижээ, түннел оюнларны удурланыкчыларының бирээзи оскезин алды удаа уткужеге уламчылаар.

Ынчаарга ам делегей чемпиону Роберт Фишер өске санал үндүрүп келген. Оон бодалыбиле алырга, 1975 чылда чемпион алын камгалаар ужурлуг ооң маргылдаа-оюнары өске чурум-биле— удурланыкчыларның кайы бирээзи он удаа уткужеге уламчылаар ужурлуг. А сан 9:9 апарза, чемпион бодунуң адын хевээр эдилеп артар апаар.

Элдептиг-ле санал аа! Бирээде, чаңгыс-даа катап ажыглаттынмаан амгы чурумну Фишерниң бодунуң саналы-биле хүлээп алган турган. Ийиде, кандыг-даа удурланыкчы келзе, хала чокка (хала чокка дээнин өскелер эйтып каалы) удар мен деп, хамык чонга дыңналдыр чарлап турган Фишер ам келгеш, болугга артык саннар бээрин чүге негей берген ол? Бир эвес ооң чаа саналын барымдаалаар болза, 1975 чылдың маргылдаазынга чемпион энаа-ла ийи сан артык турар ужурлуг ышкажыл. Ооң удурланыкчызы чемпион атты алыр дизе, Фишерни 10:8 сан-биле удар апаар-дыр.

Моортан чүгле чаңгыс түнелдн үндүрүл болур: Фишер удурланыкчыларындан кортпас дээр барымдаа чок, харын чемпион адын бүгү-ле аргалар-биле камгалап алырын ораладжып турар-дыр...

Кандыг-даа болур болза, үстүнде алаанывыс комиссия март айда Амстердам хоорайга чыглыр болгаш болдунуп саналдарын 1974 чылдың июньда Ниццага болур ФИДЕ-ниң эвлечилиг конгрезинге киирер.

1972 чылда Спасский биле Фишерниң ужуражылгазының үезинде ооң чуруму каш катап үрелип, Фишерниң эмин эрттир негелделериниң уржуудан маргылдаа болбайн баар чазып турганы ышкаш эпчок үүлдер катаптаваын дээш, маргылдааның ылап тодаргай дүрүмнерин ол комиссия ажылдап кылыр ужурлуг.

В. БАБКИН,
(СЭТА-ның корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

11.20—Уругларга фильм. 11.20 — **«Аныяк ленинчилер»**. Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—**«Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде»**. **«Чапсарга чедир—0:1»** деп уран-чечен хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы. **«Касса-биле шаптараазыннар»**. 12.40—**«Кадыкшыл» программазының почтазы»**. 13.10—Өңнүг телекөргүзүг. **«Делегейниң улустарының урай чогаадылгазы»**. 13.50—14.00—Чапсар. 14.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«Цирктің оттары»**. 14.50—Өңнүг телевидение. Шайбалыг хоккейге ооллар аразынга делегей маргылдаазы. **ССРЭ—АКШ**. 3-кү оюн. 15.30—**«Правда»** солунчуг политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков көрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылаар. 16.00—**«Бөгүннүң музыказы»**. 16.45—**«Ацгыангы кижилер»**. Хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 6-гы эге. **«Зинаида Багляева»**.

КЫЗЫЛДАН

17.50—**«Тываның неделязы»**. Информастыг программа. 18.05—Телемедээлер. 18.20—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—**«Музыкалыг маргылдаа»**. Бот-тывылгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 19.45—**«Экранда кинокомедия»**. **«Дорт чүректер»**. 21.15—21.25—Чапсар. Өңнүг телекөргүзүг. **«Экии, оңнук!»** Совет-венгер кады тургусган музыкалыг программа. 22.30—23.00—**«Ye»**. Информастыг дыннадыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Мрамор бажың»** 10.00, 11.40 (биче залга), **«Сугнуң ийи дамдызы»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Адыр, мана!»** 8.30, 10.00, **«Манеж хаанын»** 11.40, 13.40, 15.20, **«Агартыыр барымдаазы дээш чартык миллиардты»** 17.15, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Адыр, мана!»** 11.00, **«Хулумэзүүг дээш аянчорук»** 13.00, **«Булуттар ындында дээр»** 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Куулар бээр ужуп кээп турар»** 12.00, 13.30, **«Моортай истери»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 166700

Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыңы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодаа ажылагый киллизинин 21-47, үлетнүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ноч үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Бызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00011.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 301.